

MEKANİK ZİRAAT BEYGİRİ: YENİ ZİRAAT GAZETESİ'NDE TRAKTÖRÜN MODERNLEŞME VE KALKINMA ARACI OLARAK SUNUMU (1920–1922)

MEKANİK ZİRAAT BEYGİRİ: THE PRESENTATION OF THE TRACTOR AS AN INSTRUMENT OF MODERNIZATION AND DEVELOPMENT IN YENİ ZİRAAT GAZETESİ (1920–1922)

Ruhat ALP*

Geliş Tarihi/Received:30.04.2025

Kabul Tarihi/Accepted:23.06.2026

Öz

Osmanlı Devleti'nin son döneminde; uzun süren savaşların üretim maliyetlerini artırması, tarımsal üretimi ve iş gücü arzını daraltması, hayvan varlığını azaltmasıyla belirginleşen yapısal sorunlar karşısında bazı basın çevreleri tarımda makineleşmeyi tek çıkış yolu olarak görmüş, traktörü ise bu dönüşüm sürecinin başat unsuru olarak konumlandırmıştır. Nitekim traktörler, hız-zaman metaforu üzerinden üretkenlik, kalkınma, zenginlik ve modernliğin sembolü olarak temsil edilmiştir. Bu temsilde, Yeni Ziraat Gazetesi belirleyici bir rol oynamış; nüshalarında “mekanik (mihaniki) ziraat beygiri” olarak adlandırılan traktörlere ilişkin kapsamlı içeriklere yer vermiştir. Makale, tanıtım yazısı, ilan ve reklam formundaki bu metinlerde, küresel firmalara ait traktörlerin teknik, yapısal, donanım ve performans özelliklerine ilişkin ayrıntılı ve sistematik bilgiler kayıtlıdır. Modern reklam dili ve retorik ifadelerle hazırlanan metinlerde traktörlere yönelik bir ihtiyaç algısı oluşturulurken, reklamların adeta bir rıza üretim aracı olarak işlev kazandığı görülmektedir. Aynı zamanda konuyla ilgili bazı yazılarda yer alan tarihsel ve sosyolojik analizler aracılığıyla traktörlerin tarım sektöründeki meşruiyetinin güçlendirilmesine, aracın tarımsal kalkınma ideolojisiyle bütünleştirilmesine çalışılmıştır. Sektöre yönelik teknik bilginin tabana yayılmasında etkin bir rol üstlenen gazete; Osmanlı'dan yeni Türk Devleti'ne geçiş arifesinde, traktör satın almak isteyen okuyucular için adeta bir katalog işlevi görmüş ve traktör bayisi gibi çalışmıştır. Bu bağlamda bu makale, mezkûr gazetede yer alan traktör temalı metinler üzerinden traktör temsillerini incelemektedir. Başka bir ifadeyle, modern traktör teknolojilerinin okuyucuya hangi yaklaşım, yöntem ve içerikle aktarıldığı ve bu uğurda sergilenen performans ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışmanın yöntemi, sınırları çizilen nüshalardaki metinlerin betimsel analizine dayanmakta; ampirik veriler tarihsel bağlamda bütüncül sentezle yorumlanmaktadır. Bu çalışma ayrıca, basın aracılığıyla Osmanlı'dan Cumhuriyet'e aktarılan teknik ve teorik birikimin tarihsel sürekliliğine dolaylı biçimde işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Traktör, Tarımda Makineleşme, Tarım, Yeni Ziraat Gazetesi, Fordson.*

*Dr. Öğretim Üyesi, Munzur Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, ruhatalp@munzur.edu.tr, (<https://orcid.org/0000-0002-8466-2970>).

Abstract

In the final period of the Ottoman Empire, structural problems such as increased production costs due to prolonged wars, a decrease in agricultural production and labor supply, and a decline in livestock numbers led some media outlets to view mechanization in agriculture as the only solution; tractors were positioned as the dominant element of modernization. Indeed, tractors were represented as symbols of productivity, development, wealth, and modernity through the metaphor of speed and time. In this representation, the *Yeni Ziraat Gazetesi* played a decisive role; it included extensive content regarding tractors, which it called "mechanical (mihaniki) agricultural horses." These texts—in the form of articles, promotional pieces, and advertisements—contain detailed information regarding the technical, structural, equipment, and performance specifications of tractors manufactured by global companies. The texts, prepared using modern advertising language and rhetorical expressions, aimed to create a perception of need for tractors. The legitimacy of tractors in the agricultural sector was established through historical and sociological analyses found in some writings on the subject. Playing an active role in disseminating technical knowledge about the sector to the masses, the newspaper, on the eve of the transition from the Ottoman Empire to the new Turkish State, acted almost like a catalog for readers wishing to buy tractors, functioning like a tractor dealership. In this context, this article examines the representations of tractors through the tractor-themed texts published in the aforementioned newspaper. In other words, the article attempts to reveal the approaches, methods, and content used to convey modern tractor technologies to the reader, and the performance exhibited in this regard. The article also argues that the technical and theoretical knowledge transferred from the Ottoman Empire to the Republic through the press represents a historical continuity.

Keywords: *Tractor, Agricultural Mechanization, Agriculture, Yeni Ziraat Gazetesi, Fordson.*

Giriş

Osmanlı'da tarım, jeopolitik konum ve coğrafi koşulların da etkisiyle üretim ilişkilerinin merkezinde yer alarak ekonomik ve toplumsal yapının şekillenmesinde başat bir unsur olmuştur. Nitekim Braudel'a göre, Osmanlı imparatorluğu gezegen ölçeğinde boyutlara sahipti. Batılılar imparatorluğun *"masalsı genişliği karşısında"* hem şaşırıyor hem de kaygılanıyordu. Osmanlı Sultanı Karadeniz, Akdeniz, Kızıldeniz ve İran körfezinde otuz krallığa hükmetmişti.¹ "Verimli Hilal" veya "Mümbit Hilal" olarak adlandırılan ve Mezopotamya'nın önemli bir kısmını kaplayan bölgede, Anadolu ve Rumeli'nin bereketli toprakları yüzyıllarca Osmanlı idaresinde kalmıştı. Haliyle Osmanlıda tarım, zorunlu ve yaşamsal bir üretim faktörü olarak konumlanmıştır. Esasen Osmanlı, kuruluşundan tarih sahnesinden çekilişine kadar umumiyetle bir tarım ülkesiydi. Ekonomisinin omurgasını, tarımsal üretim oluşturmaktaydı. Quataert'ın ifadesiyle: *"Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda çökene kadar Osmanlı İmparatorluğu başlıca faaliyeti ziraat olan bir ülkeydi (...) 1800'de de 1900'de de nüfusunun beşte dördü ziraatla meşguldü ve hayatlarını topraktan kazanıyorlardı."*² Bu bakımdan XIX. yüzyıl, Osmanlı tarımında geleneksel üretim yapısından modern tarımsal yöntemlere geçiş çabalarının yoğunlaştığı önemli bir dönüşüm sürecine sahne olmuştur. Nitekim Güran'a göre Tanzimat yönetimi, modernleşme hedefi doğrultusunda sosyal, idari ve ekonomik reformları hayata geçirirken "imar-ı mülk" anlayışına dayalı bir iktisat politikası benimsemiştir. Söz konusu politikanın temel uygulama alanını tarım sektörü oluşturmuş; ekonomik sorunların giderilmesi, üretimin artırılması ve tarım yöntemlerinin eğitim aracılığıyla modernleştirilmesi amaçlanmıştır.³ Aynı yüzyılda Osmanlı ve Batılı düşünürlerden bazıları, devletin iktisadi gelişiminin temelini tarım sektöründe aramıştır. Sadık Rifat Paşa, Mustafa Reşit Paşa, William Churchill, Ali Suavi, Mehmet Şerif Efendi ve David Urquhart gibi isimler, tarımı yalnızca üretimin ana kaynağı değil, aynı zamanda devlet maliyesinin güçlendirilmesi ve toplumsal refahın sağlanması açısından da stratejik bir alan olarak değerlendirmişlerdir.⁴ Benzer şekilde Türk tarımının yeniden canlandırılması, Namık Kemal'in ilerleme anlayışının önemli bir parçasını oluşturmuştur.⁵ Ahmet Rıza Bey ise 1890'larda Osmanlıların öncelikle tarım ve sanayiye geliştirmesi gerektiğini ileri sürmüştür.⁶ Bu süreçte Osmanlı basını da tarımsal modernleşme düşüncesinin yaygınlaşmasında önemli bir misyon üstlenmiştir. Bu düşünce, *Hadika*, *Vasita-i Servet*, *Ziraat Gazetesi* ve *Ziraat ve Sinaat Tercüme-i Fünûn Odaları* Dergisi gibi yayın organlarında ekonomik kalkınmanın temel unsuru olarak ele alınmıştır.⁷ Bu gelişmelerin de etkisiyle Osmanlı tarımında, sınırlı ölçüde de olsa, makineleşmeye dayalı bir yeniden yapılanma süreci yaşanmıştır. Bu süreç, 1860'lardan itibaren İzmir ve çevresindeki İngiliz toprak sahiplerinin modern tarım aletlerini kullanmaya başlaması ve göçmenlerin modern tekniklere yerli çiftçilere kıyasla daha istekli olmaları gibi etkenlerle ivme kazanmıştır. Ayrıca büyük toprak sahiplerinin desteği, yabancı şirketlerin faaliyetleri, 1882'de tanınan gümrük muafiyeti ve Çukurova'da büyük ölçekli tarımın yaygınlaşması gibi faktörler de sektörde makineleşme sürecini hızlandırmıştır.⁸

¹ Fernand Braudel, *Civilization and Capitalism 15th-18th Century: The Perspective of The World*, Vol. III, Translation From The French By Sian Reynolds, Collins, London 1984, s. 467.

² Donald Quataert, "19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914* (içinde), Cilt: 2, Editörler: Halil İnalçık ve Donald Quataert, Eren Yayıncılık, İstanbul 2006, s. 961.

³ Tefik Güran, *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, s. 47-48.

⁴ Kenan Demir, "Tanzimat Dönemi Osmanlı Aydınlarının İktisadi Düşünceleri", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 3, Eylül 2025, s. 975-990.

⁵ Şerif Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İletişim Yayınları, İstanbul 1996, s. 356.

⁶ Şerif Mardin, *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İletişim Yayınları, İstanbul 1994, s. 182.

⁷ Şefik Memiş, "Osmanlı'da Tarımsal Girişimcilik Oluşturma Çalışmaları (1880-1914)", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, 2025, (Özel Sayı), s. 52-56.

⁸ Baskıcı, *a.g.m.*, s. 34-41.

1908 Devrimi'yle iktidara gelen İttihat ve Terakki Cemiyeti için tarımın modernleştirilmesi, yalnızca ekonomik bir yenilenme hamlesi değil; köylünün cemiyetin ideolojisiyle uyumlu hâle getirilerek siyasal sisteme eklemlenmesini amaçlayan geniş bir siyasal projenin parçası olmuştur. Nitekim Şanda'nın da vurguladığı üzere, her küçük burjuva inkılabında olduğu gibi Cemiyet de güçlü bir köylü söylemi üzerinden iktidara gelmişti. Köylünün derebeyleri ile onların kalıntıları olan ağa ve eşrafın tahakkümünden kurtarılması, temel hedeflerden biri olarak benimsenmişti.⁹ Ayrıca Cemiyet'in lider kadroları ve ideologları arasında, kalkınmanın ve iktisadi bağımsızlığın sağlanabilmesi noktasında, tarım-sanayi-ticaret seçenekleri yoğun bir şekilde tartışılmıştır. İmparatorluk genelinde modern yöntemlerle gerçekleştirilecek tarımın, Osmanlı ekonomisini dışa bağımlılıktan kurtarabileceği düşünülmekteydi. Dolayısıyla tarım, siyasal elitin ve bazı Osmanlı münevverlerinin başlıca gündem maddeleri arasında yer almaktaydı. Sözgelimi, II. Meşrutiyet Dönemi'nde maliye nazırlığı yapmış Mehmet Cavit Bey, Osmanlı'nın "bir ziraat memleketi" olduğunu, bu itibarla sektöre ciddi yatırımların yapılması gereğini vurguluyordu.¹⁰ Gökalp, Türklerin, "iktisadî mefkûresi"ni ülkeyi "büyük sanayie mazhar etmek" olarak görüyor; ülke "bir ziraat yurdudur, biz daima çiftçi bir millet kalmalıyız" düşüncesini eleştiriyordu. Onun nazarında, çiftçilik elden bırakılmamalıydı; ancak "asrî bir millet" olunmak isteniyorsa "mutlaka büyük sanayie mâlik" olunmalıydı.¹¹ İttihatçıların Bolşevik teorisini olarak bilinen Parvus Efendi ise İttihatçılara köylülerin rejime kazandırılması gerektiğini öğütüyor; doğrudan köylülüğü savunuyordu. Ona göre, "köylülerde kuvvâ-yı iktisadîyenin canlanması, devletin menâfi-i maliyesi için de zarurî"ydi.¹² Kaldı ki "iktisatça istiklâl kazanabilmek, sanayiî ve ziraatın terakkisine" bağlıydı; bu bakımdan "Türkiye'de köylüler meselesi, Osmanlı Devleti" için hayati bir önem arz etmekteydi.¹³ İttihat ve Terakki hareketi üzerine çalışmalarıyla bilinen Ahmad'a göre, "İttihatçılar, tarımın geliştirilmesini ve üretkenliğin artırılmasını teknik araçlar kullanarak gerçekleştirmek niyetindeydiler."¹⁴ Cihan Harbi'yle ortaya çıkan ekonomik buhran ve mahrumiyet hali dahi Osmanlı tarımında makineleşmeye olan temayülü sekteye uğratamamıştı.¹⁵ Nitekim Toprak da harp yıllarında işgücü açığı nedeniyle tarımda makineleşmenin bir kat daha önem kazandığı kanaatindeydi.¹⁶ Öte yandan muasır tarım aletleri ve makineler, toplumsal tabanda da kabul gördü. Konya, Ankara ve Bursa gibi pazara yönelik tarımsal üretimin yoğunlaştığı bölgelerde bu araçlara yoğun bir ilgi gösteriliyordu.¹⁷

Tarımda mekanizasyonun ekonomik gelişme ve kalkınmanın temel araçlarından biri olarak algılanması ve bu doğrultudaki toplumsal yönelim, Mütareke akabinde Sultan Vahdeddin iktidarında da devam etmiştir. Daha da önemlisi, makineleşme sürecinin toplumsal tabana yayılmasında basın, önemli bir rol oynamış; böylece hem üreticilerin hem de bürokrasinin yeniliklere yönelik farkındalığı arttırılmıştır. Bu bağlamda, *Yeni Ziraat Gazetesi* kadrolarının sergilediği performans takdire şayandır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecine tekabül eden bir dönemde, tarım sektöründe mekanizasyon temasının işlenmesi ve özellikle dönemin son teknoloji traktörlerinin tanıtılması hususlarında gazetede yoğun, işlevsel ve sistematik bir çalışma yürütülmüştür.

⁹ Hüseyin Avni Şanda, *Reaya ve Köylü*, Habora Kitabevi Yayınları, İstanbul 1970, s. 9-10.

¹⁰ Selanik Mebusu Mehmed Cavid, "Memleketimizin Vesait-i Serveti", *Mülkiye*, Sayı: 1, 1 Şubat 1324, s. 27-28.

¹¹ Ziya Gökalp, *Türkçülüğün Esasları*, Varlık Yayınları, İstanbul 1969, s. 166.

¹² Parvus, "1327 Senesinin Ahvâl-i Maliyesine Bir Nazar", *Türk Yurdu*, Cilt: 2, Tanin Matbaası, İstanbul 1328, s. 401-402.

¹³ Parvus, "Köylüler ve Devlet", *Türk Yurdu*, Cilt: 1, Sayı: 9, 9 Mart 1327, s. 263.

¹⁴ Feroz Ahmad, *İttihatçılıktan Kemalizme*, Kaynak Yayınları, İstanbul 1986, s. 56.

¹⁵ Vedat Eldem, *Harb ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, TTK Yayınları, Ankara 1994, s. 34-35. Osmanlı tarımında makineleşme sürecinin tahlili için ayrıca bkz. Demir, *a.g.m.*, 69-85; Ruhat Alp, *Yerli ve Millî Bir Osmanlı Burjuvası: Ermenekli Mehmet Nuri Bey*, Çizgi Kitabevi Yayınları, Konya 2023, s. 74-78).

¹⁶ Zafer Toprak, *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1995, s. 138.

¹⁷ "Teşebbüsât-ı Ziraiye", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, Sayı: 40, 19 Kânunusani 1332, s. 6.

Bu bağlamda makalenin temel amacı, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde yayınlanan *Yeni Ziraat Gazetesi*'nin, tarımsal modernleşmenin simgesel araçlarından biri olan traktörü kamuoyuna hangi söylem, yöntem, içerik ve sunum pratikleri çerçevesinde aktardığını ve bu tema etrafında sergilediği yayıncılık performansını ortaya koymaktır. Bu genel amaç kapsamında çalışma; gazetenin üstlendiği teknik bilgi aktarma işlevini, reklam/tanıtım faaliyetlerini ve traktöre yüklenen sosyo-ekonomik statü anlamlarını incelemektedir. Ayrıca gazete kadrolarının traktörü makro düzeyde tarımsal kalkınma ve toplumsal refah ideolojisiyle nasıl ilişkilendirdiği, bilgi, reklam ve sembol unsurlarını söylem araçları olarak nasıl bütünlendirdiği ve tüm bu yayıncılık çabasının arkasındaki temel motivasyonların neler olduğu da mercek altına alınmıştır.

Makalenin inceleme nesnesini, gazetenin 1 Mayıs 1920 ile 1 Kasım 1922 tarihleri arasında yayımlanan otuz bir (31) nüshası oluşturmaktadır. İncelemenin 1 Kasım 1922 tarihiyle sınırlandırılmasında, bu dönemde saltanatın kaldırılmasıyla birlikte tamamen yeni bir siyasal sisteme geçiş süreci belirleyici olmuştur. Bu tarihsel kırılma noktası esas alınarak, Osmanlı Devleti'nin son döneminde biriken ve Cumhuriyet'e devreden teorik ve teknolojik mirası yansıtmak adına, anılan tarihten sonraki nüshalar araştırma kapsamı dışında bırakılmıştır. Traktör temalı metinler ise çalışmanın bağlamsal çerçevesini oluşturmuştur.

Makalenin yöntemi, belirlenen kronolojik ve içeriksel sınırlar çerçevesinde gazete nüshalarının betimsel analizine dayanmaktadır. Araştırma kapsamında gazetede yer alan traktör temalı makaleler, tanıtım yazıları, ilanlar ve reklam metinleri transkribe edilerek incelenmiştir. Bu bağlamda söz konusu metinler ampirik veriler açısından betimlendiği gibi teorik bir çerçevede, tarihsel bağlam dikkate alınarak bütüncül bir sentezle yorumlanmıştır. Ayrıca gazetenin ilan ve tanıtım metinleri üzerinden inşa ettiği modern reklam dili ve pazarlama stratejileri, doğrudan metinsel veriye dayalı bir çerçevede değerlendirilmiştir.

İncelenen gazete içeriklerinde traktör teknolojilerine ilişkin teknik, donanımsal ve pratik bilgilerin ayrıntılı ve sistematik biçimde okuyucuya aktarıldığı tespit edilmiştir. Gazete nüshalarında traktörlerin yalnızca teknik boyutuna değinilmemiş; bu araçlar tarihsel ve sosyolojik bağlamları içinde, modernleşme sürecinin yapısal bir ögesi olarak ele alınmıştır. Buna ek olarak, ilgili ilan ve tanıtım metinlerinde traktörlerin modern reklam dili unsurları ve dönemin pazarlama stratejileriyle harmanlanarak sunulduğu saptanmıştır.

Öte yandan Osmanlı iktisat ve tarım tarihçiliği incelendiğinde, Tanzimat'tan Cumhuriyet'e uzanan süreçte tarımsal modernleşme ve buna yönelik direnç, ziraat mektepleri, numune çiftlikleri, kurumsal kredi mekanizmaları, pazarın dışı açılımı, modern tarım teknikleri ve ticari tarımın gelişimi etrafında zengin bir literatürün şekillendiği görülmektedir.¹⁸ Bu güçlü birikime rağmen modernleşmenin en somut göstergelerinden biri olan tarımsal makineleşme, literatürde görece sınırlı sayıda çalışma tarafından ele alınmıştır. Doğrudan tarımsal mekanizasyona ilişkin çalışmalarda ise mesele çoğunlukla ithal tarım aletleri, yabancı firmaların faaliyetleri, geleneksel üretim yapıları üzerindeki etkiler, kurumsal teşvik politikaları ve basının bilgilendirici misyonu çerçevesinde değerlendirilmiştir. Nitekim Baskıcı'nın "Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870–1914" başlıklı makalesi, Osmanlı tarımında mekanizasyonun ekonomik ve yapısal boyutlarını ele alarak sürecin sermaye yetersizliği, küçük ölçekli üretim yapısı ve yüksek maliyetler gibi nedenlerle sınırlı kaldığını ortaya koymuştur.¹⁹ Demir, "Osmanlı Devleti'nde Tarımda Makineleşme ve Basının Rolü"

¹⁸ Osmanlı tarımında modernleşme vetiresinin genel bir tahlili ve konuya ilişkin kaynakça için bkz. (Zafer Karademir, *Osmanlı Yeni Çağında Tarımsal Gelişim, Ziraat, Hasılat, Ticaret*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2023).

¹⁹ Murat Baskıcı, "Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870 -1914", *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, (2003), s. 29-53.

adlı çalışmasında, makineleşme sürecinde basının propaganda, bilgilendirme ve kamuoyu oluşturma işlevine odaklanarak modern tarım teknolojilerinin yayılımında süreli yayınların rolünü incelemiştir.²⁰ Toprak'ın Türk iktisat tarihi merkezli çalışmalarında ise daha çok 1908 sonrasında modern ve milli bir ekonomi oluşturma çabaları analiz edilmiş; dolaylı referanslara rastlansa da tarımsal makineleşme ya da traktör teknolojileri doğrudan bir inceleme nesnesi olarak ele alınmamıştır.²¹ Bu durum, Osmanlı'da traktörlerin basın üzerinden temsiline dair müstakil bir inceleme alanının varlığına işaret etmektedir. Dolayısıyla bu makale, söz konusu tematik boşluğu doldurarak literatüre özgün bir katkı sunmayı öngörmektedir.

A. Dökme Demir Pulluktan Traktöre: Tarımda Makineleşme Sürecinin Tarihsel Arka Planı

XIX. yüzyıl, tarım sektöründe devrim niteliğinde bir dizi mekanik icadın kuvveden fiile çıktığı bir dönemdir. Tarımda mekanizasyon; insanlık tarihinde bolluk-kıtlık döngüsünü değiştiren ve Endüstri Devrimi'ni görünür kılan çok katmanlı bir gelişmedir. Bu süreç, yalnızca traktör, pulluk ve orak makinesi gibi araçların kullanıma sunulmasını değil; aynı zamanda makineleşmeye uygun yeni ekim yöntemlerinin geliştirilmesini, teknik ve donanımsal altyapının güçlendirilmesini, parça tedarik zincirlerinin oluşturulmasını, sulama sistemlerinin modernizasyonunu ve çiftlik ürünlerinin dağıtımını için ulaşım ağının kırsal alanlara doğru genişletilmesini de kapsamaktadır.

Bu çok katmanlı dönüşümün küresel ölçekteki bayraktarlığını ise ABD yapmıştır. Öyle ki Eli Whitney'nin 1793'te icat ettiği çırçır makinesi, çiftçilere pamuk tiftiğini tohumlardan ayırmak için büyük kolaylık sağlayacaktı. ABD'de pamuk üretimi 1793'te tahmini 10.500 balyadan 1861'de yaklaşık 4,5 milyon balyaya yükseldi. Thomas Jefferson tarım aletlerinin geliştirilmesine yoğun bir ilgi duydu ve tohum ekim mibzeri, harman makinesi, pulluk ve bıçak gibi tasarımlar geliştirdi.²² İlk dökme demir pulluk Charles Newbold tarafından yapıldı ve 1797'de patenti alındı.²³ 1837'de Illinois'da demircilik yapan John Deere ise çelik ve pürüzsüz dövme demirden pulluklar yapmaya başladı.²⁴ XIX. yüzyıl hasat makineleri ve biçerdöverlerin de ortaya çıktığı bir dönemdi. 1858 yılında patenti alınan, McCormick kendinden tırmıklı biçerdöver, ilk başarılı mekanik hasat makinesiydi.²⁵ Sektördeki gelişmeler 1840'lı ve 1850'li yılların tarım dergilerinde kamuoyuyla paylaşıldı; reklamlar yapıldı.²⁶ Esasen ideal biçerdöver tahılı tek bir işlemde biçebilen, harmanlayabilen ve temizleyebilen bir makineydi. 1838'de Michigan'da Hiram Moore'un makinesiyle -bazı patent sorunlarına- rağmen bu ideal gerçekleştirilebildi.²⁷

Traktörlerin tarım topraklarına girişi ise tarımın mekanizasyonu bakımından çok daha önemli bir dönüşümün habercisi olmuştur. Pripps ve Morland'ın nazarında traktörler, başlangıçtan itibaren teknolojik yeniliklerin (trend) merkezinde yer almış; tarımın mekanizasyonunda belirleyici bir rol oynamışlardır.²⁸ Glastonbury'ye göre, traktörler olmasaydı modern çiftlikler, kentsel nüfusun ihtiyaç duyduğu gıdayı üretemeyecekti; sırf bu nedenle bile, traktör modern

²⁰ Kenan Demir, "Osmanlı Devleti'nde Tarımda Makineleşme ve Basının Rolü", *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı:77, (2003), 69-85.

²¹ Zafer Toprak, *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, Doğan Kitap, İstanbul 2017, s. 450,453.

²² Wayne D. Rasmussen, "The Mechanization of Agriculture", *Scientific American*, Vol. 247, No. 3 (September 1982), s. 77.

²³ "Mechanization of Agriculture as a Factor in Labor Displacement", *Monthly Labor Review*, Vol. 33, No. 4 (October, 1931), s. 5.

²⁴ Rasmussen, *a.g.m.*, s. 78.

²⁵ "Mechanization of Agriculture as a Factor in Labor Displacement", s. 11-12.

²⁶ Rasmussen, *a.g.m.*, s. 78.

²⁷ *An Encyclopaedia of The History of Technology*, Edited by Ian Mcneil, Routledge, London 1990, s. 785.

²⁸ Robert N. Pripps and Andrew Morland, *Ford&Fordson Tractors*, Motorbooks International Publishers&Wholesalers, USA 1995, s. 8.

dünya denen devasa makinenin küçük ama vazgeçilmez bir dişlisi olarak nitelendirilmeliydi.²⁹ Olmstead ve Rhode'a göre ise çiftlik traktörü, modern tarım tarihinde devrim niteliğinde bir teknolojik yenilikti; bu makineler tarım sektöründe arzı ve üretkenliği büyük ölçüde artırarak kırsal manzarayı yeniden şekillendirecekti. Ancak traktörün ortaya çıkışı, bazı tartışmaları da beraberinde getirdi. Nitekim traktörler, ilerici tarımın sembolü olarak yüceltilmişti gibi at merkezli geleneksel yaşam biçimini yok ettiği için de bazı çevrelerce eleştirilmekteydi.³⁰ Esasen benzinli traktörler ortaya çıkmadan önce, buhar gücü zaten yüz yıldır çiftlikleri makineleştirmekteydi; ne var ki buhar motorları ağır ve pahalıydı, ayrıca onları çalıştıracak vasıflı personele ihtiyaç duyuluyordu. Dolayısıyla sadece büyük çiftliklerde kullanılabiliyorlardı.³¹ Ancak XIX. yüzyılın sonlarında Alman Nikolaus August Otto tarafından geliştirilen dört zamanlı benzinli motor; daha hafif, daha kompakt ve ekonomikti. Çok geçmeden umut verici bir alternatif olarak görülmeye başlandı. Ne var ki traktör teknolojilerinin asıl gelişimi, özellikle geniş arazilerin bulunduğu Kuzey Amerika'da gerçekleşecekti. Üstelik burada halihazırda John Deere, Case, Oliver ve Allis-Chalmers gibi isimlerin öncülük ettiği güçlü bir tarım aletleri endüstrisi vardı.³² Traktörlerin tarım sektörünün önemli bir bileşeni olması ve küçük üreticiye ulaşabilmesi sürecine önemli bir katkı da Henry Ford'dan gelecekti. 1903'te kurduğu şirket, seri üretime geçebilecek potansiyele ve kaynaklara sahipti. Ford'un gerçekleştirmek istediği hedefler arasında, çiftçiliği popüler ve karlı meslek haline getirmek de vardı. Bu hayalin ilk tezahürü: *Yeni Ziraat Gazetesi'*nde dahi yoğun bir şekilde tanıtımı yapılan Fordson'du.³³ İlk deneysel Ford traktörü 1907'de üretildi ve Ford tarafından bu araca "otomobil pulluğu" adı verildi.³⁴ Gerçek manada seri üretimine 1917'de başlanan "Fordson Model F" traktörü³⁵ ise tasarımı ve verimliliğiyle sektörde devrim yaratacak. Söz konusu traktör, rakip firmaların modellerine göre daha ekonomik, hafif, güvenilir ve pratikti. Bu işlevsel yapısı nedeniyle, Cihan Harbi koşullarında, büyük bir talep patlamasıyla karşılaştı. Mesela, bu süreçte İngiliz Hükümeti tarafından 6.000 adet traktör sipariş edildi.³⁶ 1920'lerde ABD'de üretilen traktörlerin %75'ini Fordson'lar oluşturmaktaydı.³⁷ Bu olağanüstü pazar hakimiyetinin bir sonucu olarak Henry Ford, kırsal kesimin gözünde adeta bir halk kahramanı ve dünyevi bir aziz mertebesine yükseltildi.³⁸ *Yeni Ziraat Gazetesi'*nde ilanları ve tanıtımlarına sıklıkla rastlanan diğer bir şirket, Fiat'tır. Şirket, İtalya'nın Torino kentinde 1899 yılında Giovanni Agnelli (ö. 1945) ve birkaç yatırımcı tarafından "Fabbrica Italiana Automobili Torino" ismiyle kurulmuş ve 1906 yılında sadece Fiat olarak tesmiye edilmiştir. Fiat, 1920'lere gelindiğinde İtalyan pazarında %80'lik bir paya sahipti. Bunda, üretilen traktörlerin rolü büyüktü. Özellikle 1918 yılında "Modello 702" traktörü ile sektöre çarpıcı bir giriş gerçekleştirildi.³⁹

²⁹ Jim Glastonbury, *The Ultimate Guide To Tractors*, Chartwell Books, New York 2009, s. 8.

³⁰ Alan L. Olmstead and Paul W. Rhode, "Reshaping the Landscape: The Impact and Diffusion of the Tractor in American Agriculture, 1910-1960", *The Journal of Economic History*, Vol. 61, No. 3 (Sep., 2001) s. 663.

³¹ Buharlı traktörler yalnızca devasa çiftliklerin işletmecilerinin satın alabileceği büyük ve pahalı makinelerdi. Aile çiftliklerinde kiralama dışında bu traktörlerden yararlanılamamaktaydı (Cletus Hohman, *Classic Farm Tractors: An Album of Favorite Farm Tractors From 1900-1970*, Voyageur Press, USA 2001, s. 17).

³² Glastonbury, *a.g.e.*, s. 8.

³³ Pripps - Morland, *a.g.e.*, s. 8-15.

³⁴ Robert Tate, "The Early Years of Ford Tractors (1907-1961)", <https://www.motorcities.org/story-of-the-week/2017/the-early-years-of-ford-tractors-1907-1961>, Erişim Tarihi: 04.01.2024.

³⁵ Reynold M. Wik, "Henry Ford's Tractors and American Agriculture", *Agricultural History*, Vol. 38, No. 2 (Apr., 1964), s. 80; Pripps - Morland, *a.g.e.*, s. 11-12.

³⁶ Pripps - Morland, s. 11.

³⁷ Robert Tate, "The Early Years of Ford Tractors (1907-1961)", <https://www.motorcities.org/story-of-the-week/2017/the-early-years-of-ford-tractors-1907-1961>, Erişim Tarihi: 04.01.2024.

³⁸ Reynold Millard Wik, "Henry Ford's Science and Technology for Rural America", *Technology and Culture*, Vol. 3, No. 3, (Summer, 1962), s.247.

³⁹ Hohman, *a.g.e.*, s. 77; "The History Of Fiat", <https://www.autosprintchicago.com/blog/the-history-of-fiat>, erişim tarihi: 06.01.2024.

Küresel ölçekteki bu gelişmeler, traktörlerin Osmanlı topraklarına girişine de zemin hazırlamıştır. Aslında daha erken tarihlerde buharlı traktörler düzeyinde bazı öncüller bulunmakla birlikte, Osmanlı topraklarına ilk traktör 1907 yılında Adana Belediyesi tarafından getirilmiştir. Bu öncü adımı takip eden süreçte; McCormick, Fordson ve Fiat gibi küresel üreticiler de zamanla Adana, Tarsus ve Mersin gibi stratejik tarım merkezlerinde şubeler açmışlardır.⁴⁰ Dönem itibarıyla ülkedeki traktör sayısı oldukça sınırlı olsa da bu araçların yaratacağı radikal etkiye dair basın çevrelerinde güçlü bir farkındalığın mevcudiyeti dikkat çekicidir. Bunun en somut göstergelerinden biri, *Yeni Ziraat Gazetesi* kadrolarının tarımda modernleşme ve makineleşme fikri ekseninde birleşerek traktör teknolojilerinin tanıtımını ve savunuculuğunu üstlenmiş olmalarıdır.

B. *Yeni Ziraat Gazetesi'*nde Traktör Temalı Makaleler: Üretkenlik, Kalkınma ve Teknik

Sorumlu müdürlüğünü Cevad Rüşdi ile Ahmet Tevfik Beylerin üstlendiği ve Ziraat Cemiyeti'nin öncülüğünde yayımlanan *Yeni Ziraat Gazetesi*, 1 Mayıs 1920 ile 1 Haziran 1924 tarihleri arasında toplam elli sayı olarak basılmıştır. Aylık periyotlarla çıkarılan gazete, on altı sayfadır.⁴¹ Osmanlı'dan Türkiye Cumhuriyeti'ne geçiş sürecinde yayın hayatını sürdüren gazete, İstanbul ile Ankara arasında dengeli bir siyaset izlemiş ve Milli Mücadele hareketiyle de ilişkiler kurmuştur. Nitekim Ziraat Cemiyeti, saltanatın kaldırılması üzerine TBMM'ye bir tebrik telgrafi göndermiş; TBMM'nin buna cevaben gönderdiği telgraf da gazetede yayımlanmıştır.⁴² İlk nüshasından itibaren tarımda makineleşme tartışmalarına geniş yer veren gazete, traktörü bu sürecin en görünür ve işlevsel unsuru olarak konumlandırmıştır. İlgili makalelerde traktör teknolojileri, salt Batı menşeli teknik bir yenilik ya da çiftçiye refaha ulaştıracak mikro düzeyde bir gelişme olarak görülmemiştir. Aksine bu teknoloji, makro ölçekte kalkınma ve refah beklentileriyle şekillenen iktisadi modernleşme düşüncesinin bir tezahürü olarak sunulmuştur. Cihan Harbi'nin yol açtığı üretim krizlerini aşacak bir "kurtarıcı" misyonu yüklenen traktör, mekanik devrimin tarladaki başat aktörü olarak kurgulanarak geleneksel üretimden çağdaş tarıma geçişteki eşiği temsil etmiştir. Esasen Cemiyet'in tarımda makineleşmeye ve özellikle traktör kullanımına verdiği önem, küresel firmalarla kurulan mümessillik ilişkileri üzerinden pratikte de somutlaşmıştır. Bu açıdan, Fordson gibi traktörlerin tanıtımı ve yaygınlaştırılmasında bu ilişki ağları belirleyici olmuştur. Cemiyet üyelerinden ve zirai traktörler mütehassısı olan Vefa Bey'in, ülkede Ford acentesi konumunda bulunan Amerika Ticaret-i Hariciye Şirketi'nin ikinci müdürlüğüne getirilmesi bu durumu teyit etmektedir. "*Vefa Bey Amerika Ticaret-i Hariciye Şirketi Müdür-i Saniliği'ne tayin edildi*" ifadesiyle başlayan bir haberde, görünürde bir atama duyurusu yapılmakla birlikte, esasen traktörlerin ülke tarımı açısından önemi vurgulanmış ve Vefa Bey'in bu alandaki faaliyetleri öne çıkarılarak onun hem alandaki uzmanlığı pekiştirilmiş hem de traktör kullanımının yaygınlaştırılmasına yönelik bir meşruiyet zemini oluşturulmuştur. Habere göre, ülkede mevcut şirketler arasında "*bir mevki sahibi olan mezkûr şirket*", ülkenin gelecekte kazanacağı "*iktisadî ve zirai ehemmiyeti şimdiden*" dikkate alarak ona göre hareket etmekte ve mekanik tarımın (ziraat-i mihanikiye) uygulanacağına dair "*kanaat hasıl etmiş olduğundan zirai traktörlerin*" ülkede yaygınlaştırılmasına çalışmaktaydı. Bundan dolayı "*gerek memleketin zirai, iktisadî ihtiyacâtına ve gerek traktörlerin yaptıkları işlere vakıf olan*" Vefa Bey şirkette önemli bir konuma getirilmişti. Vefa Bey, şimdiye kadar Fordson ziraat traktörleri ile ziraat mütehassıslarının huzurunda yaptığı tecrübelerde, ülkenin "*traktörlerle ziraat icrâsına ne*

⁴⁰ Baskıcı, *a.g.m.*, s. 37-38, 42-43.

⁴¹ Kenan Demir, "Osmanlı'da Ziraat Dergiciliğine Bir Bakış (1880-1923)", *Journal of Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı: 8, (2014) s. 393.

⁴² "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nden Ziraat Cemiyeti'ne Varid Olan Telgrafnâme", *Yeni Ziraat Gazetesi*, 1 Kanunuevvel 1338, Sayı: 32, s. 113.

derece müsait olduğunu” ortaya koymuş ve söz konusu aletlerin kullanımı hakkında ziraat erbabına faydalı ve uygulamalı (amelî) bilgiler vermişti. Halkın ve çiftçilerin yeni tarım aletlerine alıştırılmasında dahi başarılı olmuştu. Traktörleri tanıtmak ve bu suretle ülkenin *“terakkiyat-i ziraiyesine hizmet hususunda her fedakarlığı”* yapmaktan çekinmeyen Vefa Bey’in mesaisi, Türk gençliğine özel girişimcilik alanında da güzel bir örnek teşkil etmekteydi.⁴³

Tablo 1: Gazetede Doğrudan Traktör Temasına Yönelik Makaleler

Halkalı: Oropidi	“Alat-ı Ziraiyye: Ziraatta Harfiyat Makinelerinin Ehemmiyeti / Traktörler”, Sayı: 1, 1 Mayıs 1336, s. 12 - 13.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, ön iç kapak, arka kapak, arka iç kapak.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, Sayı: 11, 1 Mart 1337, ön iç kapak, arka kapak, arka iç kapak.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, ön iç kapak, arka kapak, arka iç kapak.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 4”, Sayı: 13, 1 Mayıs 1337, s. 12-14.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 5”, Sayı: 14, 1 Haziran 1337, s. 32-34.
Ahmed Tevfik	“Makinelerle Ziraat/Anadolu’da Bir ‘Çiftlik Makinist Mektebi’ne İhtiyaç Vardır”, Sayı: 15, 1 Temmuz 1337, s. 41-42.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 6”, Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, s. 66-68.
M. Şükrü	“Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 7”, Sayı: 18, 1 Teşrinievvel 1337, ön iç kapak, arka iç kapak.
Mehmed İsmail	“Ziraat Traktörlerini Tanımak 1”, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, arka kapak içi.
Mehmed İsmail	“Ziraat Traktörlerini Tanımak 2”, Sayı: 26, 1 Haziran 1338, s. 31-32.
Mehmed İsmail	“Ziraat Traktörlerini Tanımak 3”, Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, s. 44-45.

Tablo 1’e göre, gazetede traktör teması üzerine dört farklı yazar tarafından 1920’de bir, 1921’de sekiz ve 1922’de üç olmak üzere toplam on iki makale yayımlanmıştır. Bu yayınların önemli bir kısmı, o dönemde tarım aletleri alanında ihtisas yapmak üzere Avrupa’da bulunan M. Şükrü tarafından kaleme alınmıştır.

Gazetede traktör meselesine, ilk kez Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisi geleneğinden yetişen Oropidi tarafından değinilmiştir. Söz konusu makale, Cihan Harbi’nin yarattığı demografik ve iktisadi tahribat ekseninde, Osmanlı tarım sektörünün karşı karşıya kaldığı yapısal tikanıklığı incelemekte ve bu tikanıklığın giderilmesine yönelik çözüm önerileri sunmaktadır. Yazar, geleneksel tarım yöntemlerinden traktör kullanımına dayalı makineleşmiş tarıma geçişin gerekliliğini dönemin koşulları çerçevesinde temellendirmiştir.⁴⁴ Oropidi’ye göre, Cihan Harbi’nin yol açtığı ekonomik koşullar, tarım yöntemlerinde köklü bir değişim (inkılap ve tecdüdd) ihtiyacını açıkça ortaya koymuştu. Savaş öncesinde küçük ya da büyük çiftçiler, *“eski usul üzere”* iş görmekte; önemli bir kâr elde edemeseler de geçimlerini sürdürebilmekteydiler. Ancak savaş sonrasında durum tamamen değişmiş; işçi ücretlerindeki artış ve koşum hayvanı sayısındaki azalma, üretim maliyetlerini yükseltmişti. Bu nedenle hem eski usullerle üretim

⁴³ Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 120.

⁴⁴ Halkalı: Oropidi, “Alat-ı Ziraiyye: Ziraatte Harfiyat Makinelerinin Ehemmiyeti / Traktörler”, Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 1, 1 Mayıs 1336, s. 12-13.

zorlaşmış hem de rekabet imkânsız hale gelmişti. Bu olgular, “*erbâb-ı ziraatın ellerini, kollarını*” bağlamaktaydı. Çiftçileri “*bu buhrandan kurtaracak*”, tarımda “*büyük ve mesut bir inkılap yapacak çare ve vasıta*”lar, modern tarım araçlarının yaygınlaştırılmasıydı. Bu aletlerden birisi de traktörlerdi ve bu araçların yaygınlaştırılması için iki vasıta mevcuttu: İlkin, “*birkaç çiftlik sahibinin birleşerek ortaya koydukları sermaye ile traktör*” getirmeleri ve nöbetleşme suretiyle arazilerini işletmeleri gerekmekteydi. Büyük çiftlik sahiplerinin “*traktör tedariki için*” girişimde bulunmaları da “*bu lüzumun günden güne idrak ve takdir edildiğini*” göstermekteydi. İkinci olarak, Ziraat Nezareti’ne önemli bir görev düşmekteydi. Her şeyden evvel traktörler için mahir ve uygun makinistler yetiştirme vasıtalarının teminine, ciddi ve yararlı sonuçlar alacak şekilde başvurulmalı; “*ufak bir tecrübegâh teşkil*” edilmeli, çeşitli traktörler üzerinde “*fennî tecrübeler*” yapılmalı ve ziraat erbabı uygun vasıtalar ile sonuçlardan haberdar edilmeliydi. Ayrıca vilayetlere bölüştürülmek ve dağıtılmak üzere tanınmış fabrikalardan “*hükümet-i seniye hesabına her sene*” belirli miktarda traktörler getirilerek -bu traktörleri işletebilecek kişilerin bazı taahhütlere tabii tutulması suretiyle- dağıtmak, kazaların incelenerek (keşf u gûzar) işletme masraflarının çiftlik sahiplerine ait olması, dönüm başına belirli “*bir meblağ tahsil edilerek traktörü işleten*” kişiye vermek ve “*teşkilat vücuda getirmek*” gerekmekteydi. Böylece hem fazla verim (ziraiyat) alınacak hem de “*çiftlik sahiplerine marûf fabrikalardan makine*” getirilmesi hususunda rehberlik edilerek genel servetin artışı sağlanmış olunacaktı.⁴⁵ Makalenin devamında, yaygınlaştırılması için “*bu kadar fedakarlığı iltizam ettiren*” traktörün bir çiftlikte göreceği işlere değinilmiştir. Bu ifadelerden hareketle, Oropidi’nin nazarında traktörün tarımsal verimliliği, buna bağlı olarak toplumsal refahı artıran işlevsel ve modern bir teknoloji olduğu söylenebilir. Bu teknolojinin yaygınlaştırılmasında özellikle devletin düzenleyici ve yönlendirici bir rol üstlenmesi gerekmektedir. Dolayısıyla yazar, traktör kullanımının toplumsal tabana yayılması için kamu-özel sermaye iş birliğine dayanan hibrit bir teknoloji transferi modeli öngörmüştür.

Gazetede traktör meselesine yönelik en kapsamlı makaleler, M. Şükrü tarafından yazılmıştır. O, Almanya’nın Bonn şehrinde “Avrupa Mektupları” serlevhasıyla kaleme aldığı yazı dizisinde tarımda makineleşmenin önemini vurgulamış; ziraat makineleri, motorlu pulluklar ve traktörlerin faydalarını, gerekliliğini ve kullanım usullerini teknik, fiziksel ve donanımsal özellikleriyle birlikte okuyucuya aktarmıştır. Öte yandan M. Şükrü’nün ilk makalesinde traktör teması üzerinden geliştirdiği makineleşme tezi, tarımsal üretimde mekanik gücü zenginlik-yoksulluk diyalektiği ekseninde merkeze alan bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Yazar, geniş topraklara rağmen ortaya çıkan yoksulluk ve üretim yetersizliğini teknolojik yoksunlukla açıklayarak bu durumu “bolluk içinde yokluk” sorunsalıyla ilişkilendirmiştir. Bu doğrultuda modern tarım araçlarının önemi, insan emeğini tahkim eden “yapay kollar” metaforuyla ifade edilmiştir. Nitekim ilk makalesinin girişinde Türkiye’nin bir tarım ülkesi olduğunu ve ülkeyi “*kurtaracak mesleğin de*” tarım olduğunu vurgulayan M. Şükrü’ye göre, “*hayat ve âtimizin ancak buna bağlı bulunduğu*” yönündeki kabule karşın, tarım alanındaki girişimler yetersizdi. Şimdiye kadar tarıma yönelik birçok proje ve plan hayata geçirilememiştir. Tarımın geliştirilmesi için modern makinelerin ve mekanik gücün, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi yaygınlaştırılmasına çalışılmalıydı. Tarımı “*kârlı bir sanat*”a, toprağı ise bereket ve zenginlik kaynağına dönüştüren en önemli unsurun modern tarım araçları olduğu gerçeği, ziraat uzmanları (erbab-ı fen-i ziraat) tarafından kabul görmüştü. Meşhur Zirai Aletler Profesörü Mösyö Martini’nin: “*el ve kolları sağlam olmayan bir çiftçi demirden mamul sun’î kollara muhtaçtır*” tarzındaki sözü pek doğrudu. Ayrıca M. Şükrü’nün nazarında, mevcut nüfusa oranla geniş topraklardan yeterince faydalanılamaması ve mahsulatin yetersizliği aslında ülkede giderek artan yoksulluk, sefalet ve hayat pahalılığının da nedenlerini oluşturmaktaydı. Tarımda “*büyük inkılaplar yapabilmek*

⁴⁵ Halkalı: Oropidi, a.g.m., s. 12.

ve bugünkü sefaleti izale edebilmek" için tarım alet ve makinelerinin ülkenin ihtiyacına göre "mantıkî ve iktisadî bir surette" yaygınlaştırılması gerekmektedir. "Alât-ı ziraiye makineleri" tarımı geliştirecek ve üretimi arttıracak "yegâne âmil ve müessir"di.⁴⁶ Makalenin devamında ise "Ziraat Aletlerinin ve Makine Kuvvetinin Ziraattaki Ehemmiyeti" başlığı altında toprağın yapısı, nadas usulü ve beş madde halinde modern makine ve aletlerin faydaları sıralanmıştır.⁴⁷

M. Şükrü'nün asıl özgün katkısı, traktörlere dair güncel teknik ve mekanik bilgileri kamuoyuna aktarma gayreti ve yönteminde ortaya çıkmaktadır. Dönem anlatılarında soyut bir "ilerleme" sembolü olarak ideolojik düzeyde kutsanan traktör, yazarın kaleminde piston şemalarından beygir gücü hesaplarına kadar indirgenerek erişilebilir bir bilgi nesnesine dönüşmüştür. Almanya'daki uzmanlık eğitimi sayesinde önemli bir teknik birikime sahip olan yazar, traktörün kullanımından çalışma esaslarına kadar uzanan bilgiyi saha gözlemleri ve tarihsel verilerle destekleyerek gazetenin sütunlarına taşımıştır. Böylece karmaşık teknolojik bilgi bileşenlerine ayrılarak kamusalştırılmış; kalkınma söylemi ise pratik bir teknoloji okuryazarlığı zemininde yeniden üretilmiştir. Bu durum, yazı dizisinin devamındaki makalelerde ayrıntılı biçimde izlenebilmektedir. Şöyle ki ikinci makalede, öncelikle ziraatta hafriyat ve mekanik kuvvet ile hafriyat, üç madde altında sıralanmış ve sektörde maden kömürünün kullanımından bahsedilmiştir. "Motorlu Pulluk ve Traktörler ve Bunlar Vasıtasıyla Hafriyat" isimli bölümde ise tarım istatistikleri ışığında, Amerika ve Avrupa'da motorlu pulluk ve traktör kullanımının tarihçesi, gelişim süreci ve bu çerçevede, özellikle Almanya'da buharlı hafriyatın yerini tedricen motorlu pulluk ve traktörlerin alması olgusu ekonomik sebepler ortaya konularak ele alınmıştır.⁴⁸ M. Şükrü'ye göre, motorlu pulluk ve traktörlerin icadı otomobil ve otobüslerin icadından sonra başlamıştı. Tarımda otomobilin çekiş kuvvetinden faydalanma düşüncesiyle "bir otomobil arabasının arkasına" bağlanan saban ve pulluk ile "hafriyat icrâsına teşebbüs edilerek" başarılı olunmuştu. 1802 senesinde Kuzey Amerika'da "ilk traktör icat" edilmiş, 1901 senesinde traktör ve motorlu pulluk üretimi ve kullanımı yaygınlaşmıştı. Motorlu pulluk ve traktörlerle hafriyat, ekonomik bakış açısından diğer yöntemlere göre daha tercih edilebilir olsa da "henüz sade, basit ve mükemmel tarzda bir motorlu pulluğa tesadüf" olunamamıştı. Ancak "bu hususta pek ziyade uğraşarak her gün yeni sistem motorlu pulluklar ve traktörler icat" edilmekteydi. Halihazırda Almanya'da motorlu pulluk ve traktör üreten "33 üç adet fabrika mevcut olup her fabrikanın kendisine mahsus sistemleri" vardı. 1919 senesinde Magdeburg'da Ziraat Cemiyeti tarafından düzenlenen zirai aletler sergisinde "bu fabrikaların mamûlâtı teşhir olunmuştu". Bu bilgiler akabinde, motorlu pulluk ve traktörler icra ettikleri hafriyatın cins ve türlerine göre iki gruba ayrılmıştır.⁴⁹ Üçüncü makalede traktörler, çalışma sistemlerine göre iki gruba ayrılmış; traktörlerin tarımdaki kullanım alanları, yani bir traktörle ne gibi işlerin yapılabileceği sayısal verilerle açıklanmış; iyi bir traktörde bulunması gereken özellikler ele alınmış ve traktörlerin çalışma sistemi ve motorlarına dair veriler okuyucuyla paylaşılmıştır.⁵⁰ İlgili makaleye zeyl olarak gazetenin on üçüncü sayfasında yer alan "Kabdaki Ziraat Makineleri Makalesine Dair" isimli görselde, bir motorun ön ve arka yüzünü gösteren iki resim numaralandırılmış; bu numaralar üzerinden parçalar hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü makalede, "Traktörün Motoruna Dair İzahat", "Traktörün Motor ve Teferruat-ı Sairesine Ait İzahat" ve "Traktörün Tekerlek ve Çatısına Dair İzahat" başlıkları altında ve üç

⁴⁶ M. Şükrü, "Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler", *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, ön kapak içi.

⁴⁷ M. Şükrü, *a.g.m.*, s. ön kapak içi, arka kapak içi, arka kapak.

⁴⁸ M. Şükrü, "Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler", Sayı: 11, 1 Mart 1337, ön kapak içi, arka kapak içi.

⁴⁹ M. Şükrü, *a.g.m.*, arka kapak.

⁵⁰ M. Şükrü, "Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler", Sayı: 12, 1 Nisan 1337, ön kapak içi, arka kapak içi, arka kapak.

adet görsel ile Deutz marka bir motora ait teknik ve donanımsal özellikler toplam kırk madde halinde sıralanmıştır.⁵¹ Beşinci makalede, bir traktör ve pistona ait iki ayrı görseldeki numaralı aksamlar yirmi iki madde halinde açıklanmıştır. Ayrıca Deutz traktörünün motor, silindir ve piston yapısına dair teknik bilgiler yine bir adet görsel eşliğinde verilmiştir.⁵² Altıncı makalede, “Karbüratörü Teşkil Eden Aksam”, “Motorun İhtirâk Odasındaki Muzîk Gazın Suret-i İştiali” ve “Manyeto Aleti” başlıkları altında traktör motorlarının temel bileşenleri bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Üç adet numaralandırılmış görsel üzerinden karbüratör, manyeto ve buji gibi aksamlar, ateşleme sistemi ve bu bileşenlerin çalışma prensipleri ayrıntılı biçimde açıklanmıştır.⁵³ Yedinci makalede, öncelikle traktörlerin nasıl çalıştırılması gerektiği, teknik ayrıntılarıyla “Traktörün Harekete Vaz’ı” başlığı altında okuyucuya sunulmuştur. Buna göre, bir traktör çalıştırılırken gerçekleşen aşamalar ve dikkat edilmesi gereken noktalar şunlardı:

“Traktörü harekete getirmek için ön tarafta bulunan manivela vasıtasıyla birkaç defa motorun meyli ve buna merbut olan pistonlar tedvir olunarak mevadd-ı müşteilenin silindir derununa imtisası temin olunur. Motor üçüncü zamanı -mevâdd-ı müşteilenin tazyik zamanını- mürûr eder etmez manyeto aleti tarafından husule gelen şerarenin taht-ı tesirinde muzik mevâdd-ı müşteile iştial ederek makine ve dolayısıyla traktör harekete gelir.

Motoru, traktörü harekete getirmeden evvel bilumum aksam muayene edilir. Noksan olan cihazlar -bilhassa yağ tulumbasının, tazyik derecesinin 1,5 atmosfer olduğunu ve yağ sobesinin ibresi matlup işareti gösterip göstermediği vesaire- ikmal olunur.

Şayet hava pek soğuk ise motorda iştiali tesrî maksadıyla evvelce motora ait şekilde gösterilen kapak çıkarılarak teshin ve nâr ahmer haline ifrağ edilip tekrar yerine vaz’ olunur.

Bu suretle motor havayı imtisâ ederken buradan geçen hava ısınmış olur ve mevâdd-ı müşteile sıcak hava ile karışacağı cihazla daha çabuk tabahhur eder, dolayısıyla iştial tesrî edilmiş olur. Traktörün hareketini hal-i ataletle getirmek yani hareketi kat’ etmek lazım geldiği vakit hemen mevâdd-ı müşteile -benzin, benzol, petrol- hazinesinin musluğu tamamıyla sedd edilir ve kezalik manyeto aletinin kablo telleri manyeto aletinden çıkarılır (...)”⁵⁴

Makalede ayrıca “Traktörlerle Hafriyat ve Hafriyatta Müstamel Pulluklar” başlığı altında, arazi yapısına göre uygulanacak hafriyat tekniklerinden ve pulluklardan bahsedilmiştir.⁵⁵

Traktörler üzerine bir yazı dizisi de Mehmed İsmail tarafından kaleme alınmıştır. “Ziraat Traktörlerini Tanımak” başlıklı ve üç makaleden oluşan serinin takdim yazısında, gazete şu ifadelerle konuya verilen öneme ve makalelerin içeriğine dikkat çekmiştir:

⁵¹ M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 4”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 13, 1 Mayıs 1337, s. 12-14.

⁵² M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 5”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 14, 1 Haziran 1337, s. 32-34.

⁵³ M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 6”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, s. 66-68.

⁵⁴ M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 7”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 18, 1 Teşrinievvel 1337, ön kapak içi.

⁵⁵ M. Şükrü, *a.g.m.*, s. ön kapak içi, arka kapak içi.

“Son zamanlarda memleketimize ithal edilmeye başlayan ziraat traktörleri hakkında karîlerimize müfit malumat vermiş olmak maksadıyla makine ve ziraat mütehassıslarının bu babdaki makalelerini peyderpey derc etmeye karar verdik. Esasen ilk defa traktörlerin ehemmiyetini ve memleketimize ithalinin ne derece lazım olduğunu mecmuamız bidayet-i intişarından itibaren mühim bir silsile-i makalât ve müteaddit klîşelerle göstermeye çalışmıştır (...) Ber-vech-i âtî makale traktör motorlarının beygir kuvvetlerine dair amelî nûkâtı izah etmektedir.”⁵⁶

Mehmed İsmail, üç makalede de “Ziraat Traktör Motorlarının Bargir Kuvvetleri Hakkında Malumat” alt başlığı altında, traktör motorlarının yapısı ve beygir gücü değerlerine dair pratik (amelî) bilgileri maddelendirerek matematiksel ifadeler ve formülasyonlar aracılığıyla ortaya koymuştur (tablo 1). Bu bakımdan yazarın, teorik mühendislik bilgisini doğrudan metne aktararak tarımsal teknolojiyi rasyonel ve erişilebilir bir veri düzleminde temellendirdiği; soyut bir makineleşme söyleminin ötesine geçerek dönemin tarımına bilimsel standartlar kazandıran ampirik bir çerçeve oluşturduğu söylenebilir.

Gazetede, tarım sektöründe traktör kullanımına hayati bir önem atfedilmesi, bu araçları kullanacak yetişmiş eleman ihtiyacını da gündeme getirmiştir. Nitekim Ahmet Tevfik Bey, “Makinelerle Ziraat: Anadolu’da Bir ‘Çiftlik Makinist Mektebi’ne İhtiyaç Vardır” adlı makalesinde, ülke tarımında makineleşmenin halihazırını, sınırlılıklarını, gelişim sürecini ve önemini ele aldığı gibi bu alanda eğitim verecek bir makinist mektebinin gerekliliğini de ortaya koymuştur. Makalede, makineleşmenin yalnızca ekipman ithaliyle sınırlı olmaması gerektiği, sürdürülebilirlik için nitelikli insan gücünün de zorunlu olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda sektörde makineleşme, beşerî sermaye ile desteklenen rasyonel bir gelişim modeli olarak sunulmuştur. Şöyle ki Ahmet Tevfik Bey’e göre, ülkede “*makinelere tarlalara girmiş olduğu tarih pek eski*” değildi. Tarımın az çok geliştiği vilayetlerde köylü ve çiftçiler harman, orak, çayır ve kalbur makinelerini tanımaktaydılar. Toprağı işlemek üzere makine kullanımı “*bir iki vilayetimiz müstesna olarak*” Cihan Harbi’nde ve askerî idare altında başlamıştı. Ancak “*geçen bir sene zarfında*” makine kullanımına yönelik “*yeni bir cereyan*” başlamıştı. Bu eğilimi hisseden “*Avrupa ve Amerika’nın muhtelif fabrikaları İstanbul’da şubeler*” açmakla birlikte “*kendi makinelerinin rağbet ve itibar kazanmasını*” da sağlamaya çalıştılar. Bu makinelerin en dikkat çekenleri “*traktörlerle motorlu pulluklar*”dı. Fabrikaların kataloglarına güvenilecek olursa bu traktörler tarımda mekanik kuvvete ilişkin bütün işleri yapacaktı. Avrupa ve Amerika’nın “*fennî ve zirâî bütün mecmualarında her hafta yeni bir traktörden veya bir traktör tecrübesinden*” bahsedilmekteydi. Halihazırda İstanbul’da birkaç sistem traktörün propagandası yapılmaktaydı. Üstelik bugün makine gücü tamamen “*mevburî bir hal almıştı*”. Bu noktada, “*Anadolu’da bir gün makineler istimal edeceğiz*” diyen Ahmet Tevfik Bey, ancak Anadolu’ya makinelerin ithalinden önce halledilmesi gereken daha önemli bir meselenin olduğu kanısındaydı. Ona göre, “*yapılacak iş bu makinelerle âlât ve edevât-ı zirâîyeyi istimal ve hatta icabında tamir edecek malumatın neşr ve tâtîmî*” idi. Bu olmayınca, Anadolu’ya traktör ve diğer tarım aletlerinin ithali “*hüsranı mucip*” olacaktı. Zamanında Halkal’da kurulmuş ve kayda değer sonuçlar vermiş olan “*çiftlik makinist mektebi sisteminde*” bir okulun kuruluşu elzemdi. Üstelik Anadolu’da böyle bir okulun kurulması durumunda, Avrupa ve Amerika’daki birçok fabrika, okula “*makine ve muhtelif alât ve edevât*” gönderecekti.⁵⁷ Bu bakımdan makineleşmeyi kurumsal bir eğitim projesi üzerinden ele alan yazarın, insan faktörünü dışlamayan bir söylem ürettiği aşıkardır.

⁵⁶ “Ziraat Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, s. arka kapak içi.

⁵⁷ Ahmed Tevfik, “Makinelerle Ziraat/Anadolu’da Bir ‘Çiftlik Makinist Mektebi’ne İhtiyaç Vardır”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 15, 1 Temmuz 1337, s. 41-42.

C. Retorikten İknaya: Gazetede Traktörlere İlişkin Tanıtım Metinleri ve İlanlar

Gazetede traktör temasının diğer bir boyutunu oluşturan ilan ve tanıtım metinleri, modern reklam dili ve terminolojisinin somut yansımalarını sunmakla birlikte; pazarı şekillendirmeyi hedefleyen, hedef kitleyi rasyonel ve ekonomik argümanlarla yönlendirmeyi amaçlayan, propaganda ile ticari ikna süreçlerini harmanlayan bilinçli bir stratejik aklın ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Gazetede, traktör temasına ilişkin içeriklerin önemli bir bölümünü, küresel firmaların ürünlerine yönelik ilan ve tanıtım metinleri oluşturmaktadır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla traktör temalı toplam 47 içeriğin %25,5'ini (12 adet) makaleler, %74,5'ini (35 adet) ise tanıtım amaçlı ilanlar/metinler oluşturmaktadır. Bu veriler, gazetede traktör temasının teorik ve akademik tartışmalardan ziyade, ağırlıklı olarak ticari ilanlar üzerinden temsil edildiğini ortaya koymaktadır. Genellikle gazetenin ön ve arka kapaklarında yer alan tanıtım metinleri, reklam türünün baskın özelliklerini taşımakla birlikte duyuru, rapor ve haber türlerine özgü söylemsel ve biçimsel unsurları da bünyesinde barındırmaktadır. Zengin görsel malzemelerle desteklenen bu içeriklerde; Fordson, Fiat, Cletrac, Hanomag, Saunderson, Titan, Pavesi ve Nilson gibi firmalara ait traktörler tanıtılmıştır. 1 Şubat 1921 ile 1 Kasım 1922 tarihleri arasında yayımlanan 35 ilanın marka bazındaki dağılımı incelendiğinde Fordson'a 14, Titan'a 5, Fiat, Cletrac ve Pavesi'ye 4'er, Saunderson'a 2, Hanomag ve Nilson'a ise 1'er ilan düştüğü görülmektedir (Tablo 2). Söz konusu metinler, araçların teknik özelliklerinin yanı sıra bunlarla sahada gerçekleştirilen uygulama ve pratikleri de içermektedir. Bu deneysel süreçlerde, Osmanlı Devleti tarafından görevlendirilen memurlar hazır bulunmuş, sergilenen performans da kayıt altına alınmıştır. Öyle ki Ziraat Nezareti Alat-ı Ziraiye Mühendisi M. Faik Bey, "26 Mart 337 tarihinde şifahen" tebliğ edilen "emr-i nezâret penâhîleri mucibince" Zeytinburnu ve Makriköy civarındaki tarlalarda Cletrac traktörlerinin arazi üzerindeki durumlarını "tetkik ve muayeneden" geçirmiş, elde ettiği bulguları bir rapor halinde sunmuştur.⁵⁸

Tablo 2: Gazetede Yer Alan Traktör İlanları ve Tanıtım Yazıları

	"Kletrak (Cletrac) Ziraat Traktörleri Üzerine Tecrübe, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, s. 15-16.
	"Çiftçilikte Çabuk Zengin Olmanın Çaresi (Cletrac)", Sayı: 11, 1 Mart 1337, s. 16.
	"Nazar-ı Dikkate: Saunderson Traktörleri", Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 14.
Ziraat Mühendisi Tefik Halim	"Amerikan (Cletrac) Ziraat Traktörü Tecrübeleri", Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 16.
	"İlan: Saunderson Traktörleri", Sayı: 12, 1 Nisan 1337, arka kapak.
	"Erbab-ı Ziraata (Cletrac)", Sayı: 14, 1 Haziran 1337, s. 40.
	"Amerikan Fordson Ziraat Traktörü Tecrübeleri", Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, arka kapak içi, arka kapak.
	"Fordson Traktörünü İş Başında Gördünüz mü?", Sayı: 17, 1 Eylül 1337, arka kapak içi.
	"Fiat Ziraat Traktörü", Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 118-119.
	"Ziraatta Terakki Nasıl Olur? / Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 121.
	"Fiat Ziraat Traktörü", Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, s. 138-140.

⁵⁸ M. Faik, "Ziraat Nezareti Alat-ı Ziraiye Mühendisi Faik Bey Tarafından 'Cletrac' Traktörü Hakkında Verilen Rapor Suretidir", Sayı: 13, 1 Mayıs 1337, s. 18-20.

	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, arka Kapak.
	"Fiat Traktörleri", Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, s. 160 ⁵⁹ .
	"Fordson Traktörü", Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak.
	"Tank Sisteminde Hanomag Traktörü", Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka Kapak.
Sabık Hazine-i Hassa-i Şahane Müfettişi Ziraat Mühendisi Sedad Nuri	"Fordson Ziraat Traktörlerine Dair", Sayı: 22, 1 Şubat 1338, arka Kapak.
	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 23, 1 Mart 1338, 199. sayfadan sonraki sayfa.
	"Nilson Ziraat Traktörü", Sayı: 24, 1 Nisan 1338, ön kapak içi.
	"Fiat Ziraat Traktörleri", Sayı: 24, 1 Nisan 1338, s. 218-219.
	"Fordson Ziraat Traktörleri", Sayı: 24, 1 Nisan 1338, arka kapak.
	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, arka kapak.
	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 26, 1 Haziran 1338, arka kapak.
	"Pavesı Ziraat Traktörü", Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak içi.
	"Titan Ziraat Traktörü", Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak içi.
	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak.
	"Titan Ziraat Traktörü", Sayı: 28, 1 Ağustos 1338, ön kapak içi.
	"Pavesı Ziraat Traktörü", Sayı: 28, 1 Ağustos 1338, arka kapak içi.
	"Fordson Türkiye Ziraatında İnkılap Yapıyor", Sayı: 28, 1 Ağustos 1338, arka kapak.
	"Titan Ziraat Traktörü", Sayı: 29, 1 Eylül 1338, ön kapak içi.
	"Pavesı Ziraat Traktörü", Sayı: 29, 1 Eylül 1338, numarasız.
	"Pavesı Ziraat Traktörü", Sayı: 30, 1 Teşrinievvel 1338, s. 96.
	"Titan Ziraat Traktörü", Sayı: 30, 1 Teşrinievvel 1338, arka kapak içi.
	"Fordson Ziraat Traktörü", Sayı: 30, 1 Teşrinievvel 1338, arka kapak.
	"Titan Ziraat Traktörü", Sayı: 31, 1 Teşrinisani 1338, arka kapak içi.
	"Fordson Ziraat Traktörü Hakkında", Sayı: 31, 1 Teşrinisani 1338, arka kapak.

Gazete sütunlarında, saha deneyimleri dahil olmak üzere, en fazla yer bulan traktör markası Fordson'dur. Nitekim "Amerikan Fordson Ziraat Traktörü Tecrübeleri" başlıklı yazıya göre, Halkalı Ziraat Mektebi'nde daha önce birçok kez denenmiş olan traktörler; bu kez Yeşilköy (Ayastefanos) civarında ziraat erbabı, ziraat makine mühendisleri, Ziraat Cemiyet-i Fenniyesi üyeleri ve Ziraat Nezareti erkânından bazı kişilerin katılımıyla gerçekleştirilen uygulamalarda test edilmişti. Öncelikle "hafriyat" performansı tecrübe edilmişti. Traktör, 2 kulaklı ve Oliver sisteminde bir pulluk çekmişti. Toprağı kazma işlemi "*oldukça sert ve kuru olan bir tarlada*" ve "*14-15 santimetre derinlikte*" yapılmıştı. Traktörün harcadığı "*petrol gazı miktarı*" her "*dönüm için 3 kilo ve 113 gramdı*". Özellikle "*traktörün harman makinesini işletmesi*" dikkatleri çekmişti. Traktör, tecrübe için "*Halkalı Ziraat Mekteb-i Âlisinde harman işlerinde dahi*" kullanılmıştı.⁶⁰

⁵⁹ 160. sayfadan sonra gelen numaralandırılmamış altı sayfada Fiat traktörlerine ilişkin Türkçe bilgiler, sonraki iki sayfada ise Fransızca bilgiler yer almaktadır.

⁶⁰ "Amerikan Fordson Ziraat Traktörü Tecrübeleri", *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, s. arka kapak içi.

Bazı ilanlarda, okuyucuya doğrudan seslenen, abartılı, ikna odaklı ve retorik bir dil kullanılmıştır. “Fordson Traktörünü İşbaşında Gördünüz mü?” serlevhasıyla başlayan ilanın devamında tarımda “inkılap” yapacağı iddia edilen traktör şu ifadelerle tanıtılmıştır:

“Görmediyseniz görünüz ve hemen bir tane alınız. Çiftlik, orman, bahçe işlerinizin kaffesini çiftlik nakliyatını bu traktörle sürat ve sühûletle ifa edersiniz. İdareli, metin traktörlere enmûzec teşkil eden bu traktörün metanet ve resâneti mücerreptir. Bu traktör hakkında verilen resmi raporun tetkiki traktörün hafriyat hususunda yaptığı işin ehemmiyetini göstermeye kâfidir. Erbâb-ı ziraattan arzu edenler mezkûr raporu idarehânemizde ve acentesinde tetkik edebilirler. Yalnız 30 dakika zarfında iki dönüm başına ancak iki kilo ve iki yüz elli gram gaz sarf eden bu traktör istikbalde ve ziraatta bir inkılap yapacaktır. Erbâb-ı ziraatın bu traktörün yaptığı işi görmeleri kendi menfaatleri iktizasındandır.”

İlanın sonunda ise tek yetkili acentenin adresi verilmiştir: Sirkeci’de Meseddet Hanı karşısında Amerika Ticaret-i Hariciyye Şirketi”.⁶¹

Bir diğer ilan metninde, Fordson traktörünün Türkiye’deki mümessilinin faaliyetlerine ve traktörün artılarına kısaca değinilerek özetle şu ifadelerle yer verilmiştir: Amerika Ticaret-i Hariciyye Şirketi, ülkenin iktisadi ve zirai geleceğini dikkate alarak “eşya ve emtia-i saireden” başka tarım aletleri ve “son zamanlarda pek büyük ehemmiyet kesb etmiş olan ziraat traktörleri” üzerine faaliyette bulunmak için İstanbul’da bir şube açmıştı. Şirketin, tarım aletleri ve traktör şubesi az zamanda “meşhur Fordson traktörünü Türklere” tanıtmış ve “günden güne de bu çevik traktör kendi hesabına büyük bir” başarı göstermişti. Traktörün gerek Amerika’da gerekse diğer ülkelerde öteki markalara karşı üstünlüğü, esasen yedek parçalarının bolluğundandı. “En büyük şehirlerden, en küçük köylere kadar her yerde şu ilanlar” dikkatleri çekmekteydi: “Burada Fordson traktörünün yedek aksamı vardır. Her nerede bir Fordson traktörü varsa orada traktörün en ufak parçaları bulunur.” Bu durum, “bir traktör için” oldukça önemli ve dikkat çekici bir meseleydi. “Fordson traktörü pek az zamanda büyük muvaffakiyetler” kazanmıştı. İlanın son satırında ise “gerek Amerika ve gerek Avrupa’da pek az zamanda kendini tanıtmış olan Fordson ziraat traktörü”nün İstanbul ve civarında gerçekleştirilmiş olan tecrübelerde takdir edildiği ve halihazırda Çatalca ve İstanbul civarındaki çiftliklerde dahi başarıyla kullanıldığı belirtilmiştir. Ayrıca daha detaylı bilgi edinmek isteyenler için acente adresi verilmiştir.⁶² Bu veriler ışığında, Fordson’un teknik üstünlüğü ve yaygın yedek parça ağı vurgulanarak tüketicinin ikna edilmeye çalışıldığı, böylece tarımsal modernleşmeyi destekleyen bir reklam söylemi üretildiği görülmektedir. Daha da önemlisi, traktörün gazetenin gündemine girmesinde yalnızca yerel dinamiklerin değil, yabancı şirketlerin ticari faaliyetlerinin ve pazara giriş stratejilerinin de doğrudan etkili olduğu söylenebilir.

Yine “Çiftçiler! Menfaatinizi Niçin İhmal Ediyorsunuz?” şeklinde doğrudan hitap ve sorgulamaya dayalı güçlü bir retorik ifadeyle başlayan bir ilanda, Fordson traktörünün satın alınmasına yönelik yoğun bir ikna çabası dikkat çekmektedir. Buna göre, hayvan ile tarım yapma devrinin geçtiğini “artık dünya teslim” etmekteydi. Tarım hayatına “makinelere hâkim olmaya” başlamıştı. “Traktörler bugün ziraat aleminin” tek makineleriydi. Devam eden satırlarda traktörün tüketiciyi yönlendiren normatif bir dil aracılığıyla “tercih” değil, kaçınılmaz bir gereklilik olarak sunulduğu görülmektedir:

⁶¹ “Fordson Traktörünü İş Başında Gördünüz Mü?”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 17, 1 Eylül 1337, s. arka kapak içi.

⁶² “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, arka Kapak.

“Traktör almaya mecbursunuz, fakat aldanmayınız. Önünüzde ufak, hafif, idaresi kolay ve nihayet pek ucuz olan Fordson ziraat traktörü var. Bütün dünyada münteşir olduğu gibi Türkiye’de de en çok tanınmış olan yine bu traktördür. Türkiye’de Fordson traktörünü satın almış olanlar çoktur, istediğiniz en sağlam malumatı mezkûr traktörü kullanmakta olanlardan alabilirsiniz. Traktör alacaksanız hiç tereddüt etmeyiniz, hemen Fordson ziraat traktörü hakkında tafsilat almak üzere: Dersaadet’te Sirkeci’de Amerika Ticaret-i Hariciye Şirketi’ne mektupla veya bizzat müracaat ediniz.”⁶³

Bir diğer ilanda Fordson traktörü; erişilebilirlik, ucuzluk, ödeme kolaylığı ve yaygın kullanım vurgusu üzerinden tanıtılmıştır. İlan dili, çiftçiyi ikna etmeye yönelik olarak ekonomik cazibe, toplumsal güven ve aciliyet duygularını bir araya getiren pratik bir pazarlama retorikine dayanmaktadır. Metinde öncelikle Fordson traktörünün iki kulaklı pullukla birlikte, dönemin dolar kuruna göre 1.350 lira olan İstanbul teslim fiyatı aktarılmış; mart ve nisan aylarında stoklara girecek olan ürünlerin 350 lira peşinatla satın alınabileceği ifade edilmiştir. İlanın devamında ise söz konusu makinenin işlevselliği ve ekonomikliğinin yanı sıra ülkede kullanımının yaygınlığı çeşitli örneklerle somutlaştırılmıştır:

“İşte çiftçiler; senelerden beri beklediğiniz oldu! Ufak, kuvvetli, dayanıklı, idareli, sade ve her işe elverişli çift makinesini birkaç zayıf hayvan parası ile alabilirsiniz. Fordson Ziraat traktörünün işinize muvafık olup olmadığını düşünmeye lüzum yok. Alanlara, kullananlara sorunuz. Her tarafa yayılmıştır. İstanbul ve civarından maada ahiren Çatalca, İzmit, Adapazarı, Düzce, Samsun, Kastamonu .. (ilah) Anadolu’nun muhtelif yerlerine satılmıştır ve her gün de satılmaktadır. Geç kalmayınız, siz de bu sene fırsattan istifade ediniz.”

Akabinde traktörün performansına, bazı özelliklerine ve satıcı firmaya ilişkin veriler paylaşılmıştır.⁶⁴

“Ekmek Nasıl Ucuzlayabilir?” alt başlıklı bir ilanda traktör, tüketicide yine bir ihtiyaç algısı üretmeye yönelik ikna stratejisi doğrultusunda kentsel refah ile kırsal modernleşmeyi ilişkilendiren bir söylem çerçevesinde sunulmuştur. Metinde, “Firsattan istifade ediniz, Fordson sahibi olunuz. Ziraat ile iştiğal ediyorsanız muhakkak Fordson ziraat traktörüne ihtiyacınız vardır” ifadelerinin ardından; aracın yaptığı işler, işlevselliği, popülerliği (mart ayında gelen makinelerin tamamının satılmış olması), kullanım kolaylığı, yedek parça bolluğu ve teknik uzman desteği gibi hususlara değinilmiştir.⁶⁵ Bu itibarla ilanda, “stokların tükenmesi” vurgusuyla talebin canlı tutulduğu; yedek parça ve teknik uzmanlık vaatleriyle ithal teknolojiye yönelik yerel güven sorununun aşılma çalışıldığı; traktörün ise güvenli bir yatırım nesnesi olarak konumlandırıldığı anlaşılmaktadır.

“Ashâb-ı arazi ve erbâb-ı ziraatın traktörsüz iş göremeyeceği artık tahakkuk etmiştir. Ziraat traktörleri çiftçilikte muvaffakiyet için yegâne âmindir. Memleketimizde şimdiye kadar kendisini iyice tanıtmış olan Fordson ziraat traktörüdür” ifadeleriyle başlayan bir diğer ilanda da işlevsellik, yaygın kullanım, parça bolluğu, performans, sağlanan avantajlar ve ekonomiklik gibi detaylar öne çıkarılarak, traktörün çiftçiler için adeta zorunlu bir araç olduğu vurgulanmıştır.⁶⁶ Metindeki bu ifadelerin, özünde modern üretim ilişkilerine eklenemeyen bir çiftçinin başarısız olacağı yönünde kuvvetli bir iddiayı barındırdığı söylenebilir. Bu doğrultuda söylem,

⁶³ “Fordson Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak.

⁶⁴ “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 23, 1 Mart 1338, 199. sayfadan sonraki numarasız sayfa.

⁶⁵ “Fordson Ziraat Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, arka kapak.

⁶⁶ “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, s. arka kapak.

traktörü mekanikleşen üretim düzeni içinde var olabilmenin temel koşullarından biri haline getirmektedir.

Tanıtım ve reklam faaliyetleri kapsamında gazetede öne çıkarılan markalardan biri de Fiat'tır. Markaya yönelik bir tanıtım metninde, traktöre dair çok önemli bilgiler verilmiştir. Metne göre, 7 Ekim 1921'de Gülhane Parkı'nda Ziraat Cemiyeti tarafından düzenlenen müsamerede halkın huzurunda *"traktörlere resmigeçit yaptırılmıştı"*. Fiat traktörü bu resmigeçitte dikkat çekmiş; şekli ve hareket tarzıyla *"birçok erbâb-ı merakı alakadar etmişti"*. Bu giriş akabinde, traktöre dair birçok özellik okuyucunun dikkatine sunulmuştur. Şöyle ki yirmi seneye yakın bir sürede otomobil, kamyon, motor üretiminde edinilen tecrübelerle imal edilen *"Fiat ziraat traktörü çiftçinin makul bütün işlerini"* yapabilecek kabiliyettedir. Traktör, *"sabanları çekmeye mahsus yani toprağı hafr etmek hususunda"* kullanılan bir makinedir. Aynı zamanda, tarlada orak, çayır makineleri, tırmık, mibzer gibi aletleri çekebilmekte; *"bir otomobil veya kamyon vazifesi"* görebilmekte ve hakiki bir lokomobil olarak da kullanılabilmekteydi. Üstelik sadece *"işlediği zamanda sarfiyat"* yapıyordu. Makine sağlam, hafif, muhtelif parçaları düzenli (rabitadar) ve *"her kısmı epeyce muhafaza"* edilmiş bir yapıdaydı.

Traktörün ayırt edici özellikleri şunlardı:

Mecmu Vezini Takriben	2.600 kg
Azami İrtifai	1,9 metre
Aksamın Toprakdan Mesafesi	0,38 metre
Azami Cer Kuvveti Birinci Süratte	2.500 kg
Cer Kuvveti Birinci Süratte	1.700 kg
Cer Kuvveti Birinci Süratte	1.150 kg
Motor Dört Silindirli	180×150 25,18 HP
Birinci Sürat Saatte	3 km
İkinci Sürat Saatte	4,5 km
Üçüncü Sürat Saatte	6,5 km
Geriye Hareket Suratı Saatte	3,75 km

İlerleyen satırlarda, traktörün geleneksel usullerle yürütülen tarıma kıyasla üstünlüğü çerçevesinde sağladığı avantajlar ve yaptığı işler ortaya konulmuştur. Nitekim metne göre, *"öküzler ancak 7-8 saat çalışabildiği halde idare eden adam değiştirildiği takdirde bu traktör"* aralıksız 14 saat çalışabilmekteydi. Bu sürat ve zaman meselesi, hasat mevsimi için de önemliydi. Öküzle haftalarca sürecektir *"bir işin traktörle bir iki günde yapılabilmesi"* iktisadi bakış açısından *"ihmal edilmeyecek bir"* meseleydi. Kaldı ki işçi miktarından da tasarruf sağlanmaktaydı. Özetle, *"Fiat ziraat traktörü sürat, zaman, insan nokta-i nazarından"* bütün faydaları bir arada toplamaktaydı. Traktörle toprak sürme (arazi hafır); tarım aletleri, mibzer, orak makinesi, tırmık vesairenin çekilmesi; tarım ürünlerinin tarladan çiftliğe veya depolara, gübrelerin ise tarlalara nakli; harman, taneleme ve diğer makineleri lokomobil gibi hareket ettirme; *"tulumbaları, değirmenleri, demet yapan makineleri, dinamoları, testere makinelerini ve diğer her türlü makine ve"* aletleri işletme gibi işler görülebilmekteydi. Metnin devamında traktörle hafriyat, hasat, harman, çekme ve nakliyat alanlarında gerçekleştirilen tecrübelerle yönelik bazı rakamlar verilmiştir. Son satırda ise traktörün ayırt edici bazı teknik özellikleri ve acente adresi yer almaktadır. Buna göre, traktörün motoru dört silindirli ve dört zamanlıydı. Petrol ile çalışıyordu. Yağlaması kolaydı. *"Alumaj yüksek tüterli manyeto ile vuku"* bulmaktaydı. Motorunda *"bir motordan beklenen en makbul"* özellikler toplanmıştı.

“Bu hususta fazla tafsilat için Fiat ziraat traktörünün Taksim'deki acentesine müracaat” olunabileceği gibi *Yeni Ziraat Gazetesi* idarehanesinde de gerekli bilgiler verilmekteydi.⁶⁷

Üç sayfaya yakın bir tanıtım metninin girişinde, “mihaniki (mekanik) ziraat beygiri” olarak tanımlanan Fiat traktörü; fayda, karşılaştırmalı üstünlük ve zorunluluk vurguları üzerinden ele alınmıştır. Araç; yüksek performans ve düşük maliyetle rasyonel bir tercih olarak sunulurken, makineli tarımın vazgeçilmezliğine yapılan atıf ile tüketicide aracın kaçınılmaz bir gereklilik olduğu algısı yaratılmak istenmiş ve karar verme süreci ikna edici bir söylemle yönlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca metinde, traktörlerin tarih sahnesine çıkmasını sağlayan yapısal faktörlere de atıfta bulunulmuştur. Metne göre, Fiat traktörü 32 çift öküzün yerini tutmaktaydı. *“131 ziraat traktörü arasında icrâ olunan müsabakada”* ise birincilik elde etmişti. Öte yandan *“insan ve hayvan yoksuzluğu”* ve tarım ürünlerine olan talep, tarım erbabı ve arazi sahiplerini *“epeyce”* düşündürmekteydi. Bu durum, onları tarım işlerinde (hafriyat, ziraiyat, hasat, nakliyat, alât ve edevât-ı muhtelif) insan ve hayvan gücü yerine mekanik kuvvet kullanımı *“çarelerini araştırmaya mecbur”* etmekteydi. Tarım erbabının bu önemli ihtiyacını dikkate alan büyük fabrikalar *“bütün ziraat işlerini ifâya muktedir bir makine imalî”* arayışını hızlandırdılar ve ziraat traktörü adı verilen *“birtakım makineleri ortaya atmaya başladılar”*. Fakat bugün *“birkaç yüz markalı ziraat traktörü imal edilmiş ise de bunlar arasında”* Fiat *“en ileri giden, en yüksek mevkiyi kazananlardan”* biri ve belki de yeganesiydi. Yazının devamında, sırasıyla Fiat traktörünün İtalya, İngiltere, Fransa ve Belçika'da katıldığı müsabakalarda elde ettiği birinciliklerle ilgili detaylar verilmiş; sahadaki performansına, yaptığı işe ve yakıt tüketimine yönelik bazı veri ve rakamlar paylaşılmıştır. Metnin son paragrafında ise traktörün çiftçi açısından gerekliliği ile sağlayacağı avantajlar vurgulanarak tüketiciciyi iknaya matuf ifadelere yer verilmiş ve daha fazla bilgi alınabilecek adresler gösterilmiştir:

*“Fiat ziraat traktörü yaptığı ve gördüğü işe ve temin ettiği fevâide nazaran büyük ve küçük bütün erbâb-ı ziraat için nazar-ı dikkati celbe şayestedir. Büyük çiftçilerin arazi ve ameliyatı bir traktör almaya pek müsait olduğu gibi küçük çiftçiler de iştirak suretiyle kendi işlerini pek kısa zamanda fenne ve iktisada muvafık surette gördürebilirler. Hasılı, artık hiçbir çiftçinin kendini traktörden müstağni addetmesi imkânı yoktur. Ancak traktör intihabında dikkat lazımdır. Traktör mubâyaa edecek olanların bir kere Fiat ziraat traktörünü tecrübe üzerinde görmeleri kendilerinin menâfii iktizasındandır. Fazla tafsilat için: İstanbul'da Beyoğlu'nda Taksim: Fiat garajı yahut *Yeni Ziraat Gazetesi* idarehânesi”*.⁶⁸

“Fiat Ziraat Traktörü” başlıklı, dokuz sayfalık ve Fiat A 702 model traktörün tanıtıldığı bir diğer tanıtım yazısında, altı adet görsel kullanılmış, ayrıca son iki sayfa okuyucuya Fransızca olarak sunulmuştur. Traktörün İstanbul Taksim'deki acentesinin adresi, teknik ve fiziki özellikleri, arazi performansı ile yaptığı işlere dair ayrıntılı bilgiler “Elektrik Motorları Yerine Fiat Ziraat Traktörü İkame Olunabilir”, “25 Bargir Kuvvetinde Olan Fiat Ziraat Traktörünün Evsaf-ı Mümeyyizesi” ve “Traktörün Yaptığı İşler Hakkında Malumat” başlıkları altında verilmiştir. Detaylı yazının girişinde, Kuzey İtalya'da meydana gelen kuraklığın, elektrik gücünün kesintiye uğrattığı; sorununun çözümü noktasında Fiat Şirketi'nin *“kendi dairelerinin bir kısmında A 702 modelinde ve 25 beygir kuvvetindeki ziraat motorlarını elektrik motorları yerine muvaffakiyetle ikame”* ettiği; böylece traktörün elektrik gücüne karşı bir alternatif oluşturduğu ifade edilmiştir. Ayrıca farklı ve işlevsel bir güç kaynağı oluşturması, üretim

⁶⁷ “Fiat Ziraat Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 118-119.

⁶⁸ “Fiat Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, s. 138-140.

sürekliliğini desteklemesi ve “tabiata karşı” verilen mücadelede başarı sağlaması bakımından Fiat traktörlerinin tüketiciye sağladığı avantajlar vurgulanmıştır.⁶⁹

“Fiat Ziraat Traktörleri” başlıklı ve aslında haber formunda olan bir diğer yazıda ise 8–16 Ekim (Teşrinievvel) tarihleri arasında Fransa’nın Bourget Şehri’nde düzenlenen Sonbahar Motokültür Müsabakası’na ve Fiat traktörlerinin burada sergilediği başarılı performansa değinilmiştir.⁷⁰

Gazetede, sahadaki performansı okuyucuya aktarılan bir diğer traktör markası da Cletrac’tır. Nitekim “Cletrac Ziraat Traktörü Üzerine Tecrübe” isimli yazıda, traktörün çeşitli özellikleri teknik ve pratik gözlemler ışığında ele alınmış, bu doğrultuda okuyucuya teorik bilgi ile saha deneyimini birleştiren bütüncül bir değerlendirme olanağı sağlanmıştır. Ülkede tarımsal faaliyetlerin giderek arttığı ve bu durumun tarımın ve ekonominin geleceği açısından umut verici olduğu vurgusuyla başlayan yazıya göre, bir zamanlar “kara sabandan başka bir alet görmeyen” tarlalar giderek “fennin mahsul-i terakkiyatı olan mükemmel aletlere” uygulama sahası olmaya başlamıştı. Bu doğrultuda, “on beş gün evvel tank sistemindeki Cletrac Ziraat traktörü” tecrübe edilmişti. Tecrübeleri başarıyla gerçekleştirilen traktör, ülkenin bazı noktalarında dahi kullanılmaktaydı. “Maslak civarındaki tarlalarda yapılan” denemelerde, traktör “üç kulaklı Olive sisteminde bir sabanı” çekmişti. Bu traktörden birini Biga’daki çiftliğinde kullanan Halit Bey’in ifadesine göre, “traktör 13 dönümlük bir toprağı bir buçuk teneke gaz” tüketimiyle sürmüş, kurslu (disk) merdane ile 100 kiloluk tohum kapatmış ve “dört beş aydan beri kullanılmakta olan traktör hiçbir arızaya” uğramamıştı. Ayrıca bu traktörler; harman makinası işletmekte, nakliyatta ve kereste üretiminde dahi kullanılabilmekteydi. Dolayısıyla gazete metninde, traktör ilgililere tavsiye edilmiş ve “gerek metanet ve gerek iş itibarıyla” ülke için faydalı “hatta elzem olduğu”nun altı çizilmiştir.⁷¹

“Çiftçilikte Çabuk Zengin Olmanın Çaresi” gibi traktör sahipliğini ekonomik fayda ve servetle özdeşleştiren bir başlığın kullanıldığı bir ilanda ise iş gücü eksikliği, hayvan sayısının azlığı ve maliyetlerin yüksekliği gibi sektörel sorunların “Cletrac” ile aşılabileceği iddiasıyla çiftçiler traktör satın almaya teşvik edilmiş ve satış kanalı olarak acente adresi paylaşılmıştır:

“Amele yevmiyesi çok, hem de istediğiniz vakit, istediğiniz kadar amele bulamazsınız, işiniz yüzüstü kalır, kar yerine zarar edersiniz. Hayvanat hem pahalı hem az! O halde ve nasıl çiftçilik yapmalı? Hiç düşünmeyiniz, fırsatı kaçırmayınız, bir Cletrac traktörü alınız (...) Sirkeci’de Gülbenkhan Hanı’nda Edwards ve Mahdumları Şirketi gerek traktör ve gerek diğer âlât-ı ziraiye için Vefa Bey’e müracaat lazımdır.”⁷²

İlanda yer alan görselde ise “(Cletrac Ziraat Traktörü) toprağınızı sürdükten, ziraiyat işinizi bitirdikten sonra, Cletrac’ınız, işsiz kalmaz, başka işiniz yoksa odun kessin!” ifadeleri yer almaktadır.

Bir diğer metinde, Ziraat Mühendisi Tevfik Halim Bey’in Makriköy’de Zeytinburnu Fabrikası civarındaki tarlalarda Cletrac Traktörü ile yapılan tecrübelerle dair gözlemleri kayıtlıdır. Tevfik Halim Bey, raporunun son satırlarında traktörün kullanım kolaylığı, her hususta “muharrik” (çekici/güç sağlayıcı) olarak kullanılabilmesi ve dar alanlarda dahi manevra yapabilmesi

⁶⁹ “Fiat Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, s. 160. 160. sayfadan sonra gelen sekiz sayfa numaralandırılmamıştır.

⁷⁰ “Fiat Ziraat Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, s. 218-219.

⁷¹ “Kletrac (Cletrac) Ziraat Traktörü Üzerine Tecrübe”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, s. 15-16.

⁷² “Çiftçilikte Çabuk Zengin Olmanın Çaresi”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 11, 1 Mart 1337, s. 16.

sayesinde izleyicilerin takdirini kazandığını belirtmiş; gerçekleştirilen tecrübelerin ise traktör “lehine netice” verdiğini bildirmiştir.⁷³

Gazete sütunlarında kısa bir tarihçesi verilen ve işlevsellik, sadelik, sağlamlık, popülerlik gibi özellikleri vurgulanarak övgüyle bahsedilen traktör markalarından biri de İngiliz Saunderson'dur. Bu doğrultuda, tanıtım yazılarından birinde traktör, şu giriş cümlesiyle okuyucuya takdim edilmiştir:

“Gerek yapılışındaki basitliği gerek yaptığı işin şerâit-i iktisadiye ve matlûbeyi hâiz olması itibarıyla Saunderson traktörü şüphesiz bugün en mergub bir traktördür. Bundan 20 sene evvel bir İngiliz mühendisi tarafından takdir ve imal edilmiş olan bu traktör uzun tecrübelerin vermiş olduğu neticelere nazaran tedricen ıslah olunmuştur. Bu Saunderson Universal traktöründe en ziyade câlib-i dikkat olan cihet basit olmasından dolayı idaresinin kolay ve pek kullanışlı olmasıdır. Bundan başka bu traktörde nazik hiçbir kısım, parça olmadığı gibi muğlak aletleri yoktur. Traktörün bütün aksamını çamurdan ve tozlardan muhafaza edecek teçhizatı da mükemmeldir. Traktör üzerinde yapılmış olan tetkikatın icap ettiği ıslahat dolayısıyla Saunderson Fabrikası standart enmûzeci traktörü Saunderson Üiversal traktörü ile tevhide muvaffak olmuştur ve bu suretle her memleketin ve her iklim ve her nevi toprak için pek muvafık bir traktör vücuda gelmiştir. Sevk ve idaresi pek basittir. Bu traktörleri mekanist olmayan kimseler bile kısa bir mümâreseden sonra kullanabilirler. Bu traktörün sırrı? sebebiyledir ki her tarafta muvaffakiyet görmüş ve İngiltere'den maada bütün memleketlere sevk olunmuştur.”

Metnin devamında ise sırasıyla traktörün her ülkede “müthiş” başarılar kazandığı; İngiliz kraliyet arazisinde dahi kullanıldığı; “İngiltere Cemiyet-i Ziraiyesi'nin gümüş madalyasını” kazandığı; Bulgaristan'da düzenlenen Çiftçi Kongresi'nde “icrâ olunan tecrübeleri”nin genel takdir gördüğü ve Irak'ta düzenlenen ziraat müsabakasında “en makbûl bir traktör olmak şerefini” kazandığı belirtilmiştir. Ayrıca, traktörün Türkiye'de de kıymetinin bilinip tarımda rağbet göreceği vurgulanmış; ilgilenenler için daha fazla bilgi alınabilecek adres ise “Orient Transport Limited Perchenbe Pazar Yanık Zade Han 1 Etage. No 3 Constantinople: Galata” olarak kaydedilmiştir.⁷⁴

Alman Hanomag ise yalnızca tek bir ilanla tanıtılan bir diğer traktör markasıdır. Metinde, traktörün “Leipzig Sergisinde” birincilik kazandığı, “her hususta şâyan-ı tavsiye olan bu” traktörün benzin ile çalıştığı, 25 beygir gücünde olduğu, boyunun 3,2 metre, genişliğinin 1,4 metre, yüksekliğinin 1,6 metre, süratinin (hafriyat esnasında) saatte 3-4 km olduğu belirtilmiştir. Fiyatı ise “110 bin mark olup bugünkü piyasaya göre bin yüz liradır.” Metinde yer alan görselin altında “Almanya'da Hanomag Fabrikası mamulatından WD markalı tank sistemi ziraat traktörü / Traktörü idare eden Almanya'daki muhabirimiz Alât-ı Zirâiye Mühassısı Muallim M. Şükrü Bey'dir” ifadeleri yer almaktadır.⁷⁵

Gazetede hedef kitlenin satın alma davranışlarını yönlendirmeyi amaçlayan ikna edici reklam metinleri, Amerikan Titan ve İtalyan Pavesi marka traktörlerin tanıtımında da kullanılmıştır. Söz konusu metinlerin genel olarak benzer bir içeriğe sahip olduğu görülmektedir.

⁷³ Tevfik Halim, “Amerikan (Cletrac) Ziraat Traktörü Tecrübeleri”, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 16.

⁷⁴ “Nazar-ı Dikkate: Saunderson Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 14.

⁷⁵ “Tank Sisteminde Hanomak Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak.

Örneğin bir ilanda, ziraat traktörlerinin ülkede giderek yaygınlaştığı vurgulanmış; çiftçi ve ziraat erbabına, kendi menfaatleri doğrultusunda gerekli değerlendirmeleri yaptıktan sonra traktör satın almaları tavsiye edilerek Titan marka traktörlerin tanıtımı yapılmıştır. Buna göre, *“Titan ziraat traktörü malum traktörler”* arasında en uygun vasıf ve şartlara sahip bir makineydi. Yirmi beygir gücünde ve iki silindirli olan bu traktör, *“üç kulaklı bir sabanla otuz santim derinliğinde”* olan *“arızalı”* toprakları sürebiliyor ve nadas edebiliyordu. Gazeteye göre, traktörün en önemli referansı üretici firması olan McCormick-Deering'di. *“McCormick-Deering makineleri uzun senelerden beri”* Türkiye'de rağbet gören makinelerdi. Titan traktörleri o kadar sağlam üretilmişti ki İtalya Hükümeti tarafından 3.000 tane satın alınmış ve Fransa'da dahi *“külliyyetli miktarda”* satılmıştı. Bu traktörler *“ucuzluğu ve göze hoş görünmesi münasebetiyle”* ülkede az çok satılmakta olan diğer traktörler gibi *“alanları yarı yolda”* bırakmazdı. Titan traktörlerine sahip olanlar *“en az yirmi sene kullanılabilecek bir traktöre”* sahip olduklarından emin olabiliyorlardı. Traktörü alanlar her bakımdan *“müstefid ve memnun”* olacaklardı. Fazla bilgi için otuz dört seneden beri sektörde tanınan ve ülkeye *“Avrupa'nın en işe yarar âlâtını”* getirmekle övünen (müftehir) *“Galata'da Tünel Caddesi'nde 74 Numarada Kazancıyan Büyük Âlât-ı Ziraîye Mağazasına”* müracaat edilmesi gerekmektedir.⁷⁶ Bununla birlikte, ilan metninde dikkat çekici bir söylemsel gerilim veya çelişkinin olduğu görülmektedir. Bir yandan Titan traktörü üstün vasıflarıyla resmedilirken, diğer yandan rakip markalar olumsuz özellikler üzerinden temsil edilmiştir. Bu söylemsel stratejinin, reklamın ikna edici işleviyle ilişkili olduğu ve tüketici tercihlerini belirli bir ürün lehine yönlendirmeyi amaçladığı düşünülebilir. Böylece ürünler arasında hiyerarşik bir değer sistemi kurularak satın alma davranışları şekillendirilmeye çalışılmıştır.

İtalyan Pavesi traktörü ise tamamen aynı içeriğe sahip metinler aracılığıyla tanıtılmıştır. İlgili metin, traktörden övgüyle bahsetmenin yanı sıra gazetenin küresel çapta güçlü bir enformasyon ve istihbarat ağına sahip olduğunu da gözler önüne sermektedir. Nitekim gazete, Milano'da bulunan *“Lamotomeccanica”* isimli anonim şirketin yakında İstanbul ve Anadolu'da *“nev icad”* traktörlerle tecrübeler gerçekleştireceği haberini almıştı. İstanbul'a gelecek makineler arasında dört tekerlekli bir adet Pavesi traktörüyle aynı marka bir adet *“bayır araziye mahsus bir traktör”* bulunmaktaydı. Bu son traktör, İstanbul'da bilinen traktörlerden farklıydı. Traktör, inşasının sağlamlığı ve bağlantı kuvveti (kuvve-i iltisakiye) nedeniyle arazideki bütün engellere üstün gelebilmekteydi. Pavesi traktör ve kamyonları *“hem benzin ve hem de petrol ile”* çalışabiliyor ve otomobillere nazaran *“daha az adet devre malik”* olmaları dolayısıyla motorları nadiren bozuluyordu. Bilgi için *“Babiali Caddesi'nde Ziraat Cemiyeti'ne ve fabrikanın Türkiye'deki vekili Ayastefanos'ta mukim Mösyö Karlo Bonapacci'ye”* müracaat edilebilirdi.⁷⁷ Önceki metinlerde de karşımıza çıkan irtibat bilgilerine yönelik bu tür yönlendirmeler, Cemiyet ve gazetenin uluslararası tarım endüstrisi ağlarıyla kurduğu organik ilişkiyi doğrudan ortaya koymaktadır. Bu kurumsal iş birliği çerçevesinde Cemiyet, yabancı firmalarla temas kurarak sürecin altyapısını oluşturmaya çalışırken; gazete başta traktör olmak üzere modern tarım teknolojilerini kamuoyuna aktararak yerel tarımın küresel endüstriye eklenmesini sağlayan enformatik bir aracılık işlevi üstlenmiştir.

Sonuç

Cihan Harbi sonrasında traktörlere yönelik ilgi ve beklentiler belirgin biçimde artmıştır. Savaşın dünya genelinde yol açtığı büyük çaplı tahribat ve mahrumiyet neticesinde tarım sektöründe ortaya çıkan iş gücü ve hayvan gücü yetersizliği, traktörün yalnızca alternatif bir üretim aracı olarak değil, aynı zamanda verimlilik, tasarruf ve işlevsellik açısından da öne

⁷⁶ “Titan Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 28, 1 Ağustos 1338, ön kapak içi.

⁷⁷ “Pavesi Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak içi.

çıkmasında belirleyici olmuştur. Uluslararası üreticilerin yürüttüğü tanıtım, pazarlama ve bayilik faaliyetlerinin yanında traktörlerin sahada ortaya koyduğu başarılı performans da bu süreci hızlandırmıştır. Tüm bu gelişmelerin etkisiyle, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Osmanlı Devleti'nin son döneminde konuyu gündemine taşımış; traktörleri modern tarım anlayışının temel unsurlarından biri olarak ele almıştır. Gazete, traktör temasını sunuş tarzı, işleyiş yöntemi ve temsil biçimiyle olduğu kadar; teknik bilgiyi dolaşıma sokma kapasitesi ve makineleşme olgusunu kurumsal ve kuramsal bir çerçeveye oturtması bakımından da dönemi içerisinde dikkat çekici bir yayıncılık faaliyeti yürütmüştür. Tarımda makineleşme meselesini yalnızca mekanik bir ilerleme olarak ele almamış; bunu üretim ilişkilerini dönüştürecek köklü bir “inkılap” ve toplumsal kalkınmayı mümkün kılacak bir “kurtuluş” yöntemi olarak sunmuştur. Gazete kadrolarının nazarında traktörler, “*ziraat hayatının mihaniki kuvvete dayalı bütün işlerini*” yapabilecektir. Bu bağlamda mekanikleşme ve buna bağlı teknoloji transferi, ülkenin kalkınmasını ve bekasını önceleyen geniş ölçekli bir yeniden yapılanma ve modernleşme hamlesinin temel bileşenleri olarak anlamlandırılmıştır. Dolayısıyla gazetede, başlangıçtan itibaren tarımda makineleşme sürecini merkeze alan kararlı bir yayın politikası izlenmiş; traktör, mekanik devrimin hem maddi hem de simgesel taşıyıcısı olarak sunulmuştur. Bu politika doğrultusunda gazetenin sistematik bir teknoloji propagandası yürüttüğü, modern çiftçi kimliğinin inşasında rol oynadığı, teknoloji merkezli tüketim kültürünün oluşumuna katkı sağladığı ve tarım makineleri piyasası ile üreticiler arasında aracılık işlevi gördüğü söylenebilir.

Bununla beraber gazete, uzman görüşlerini dolaşıma sokarak ve güncel traktör teknolojilerini okuyucuya aktararak teknik bilginin kurumsallaşmasına katkıda bulunmuş; buna paralel biçimde küresel ölçekte faaliyet gösteren traktör firmalarının ürünlerine yönelik yoğun bir reklam ve ilan faaliyeti yürütmüştür. Böylece traktör meselesi, süreklilik arz eden bir haberleştirme pratiğinin merkezi unsurlarından biri haline gelmiştir. Traktör tanıtım metinlerinde kullanılan dil ve üslup, modern reklamcılık teknikleri ile ikna stratejilerinin dikkat çekici örneklerini oluşturmaktadır. Bu metinlerde retorik vurgular ve yönlendirici betimlemeler öne çıkmakta; teknik bilgi, geniş toplumsal kesimlerin kolayca anlayabileceği bir düzeye indirgenerek sunulmaktadır. Traktör ise işlevselliği üzerinden çiftçi ve köylünün ekonomik refahını artıracak ve sefaleti izale edecek bir araç olarak tasvir edilmiştir. Böylece modern ve konforlu bir yaşam vaadi, rasyonel fayda söylemleri ile kazanç odaklı beklentileri bütünleştiren çok katmanlı bir ikna stratejisi çerçevesinde kurgulanmıştır. Makineleşmenin beraberinde getirebileceği olası ekonomik ve toplumsal sorunları arka planda bırakan bu söylem, verimlilik, zenginlik ve ilerleme imgelerine odaklanarak okuyucunun ihtiyaç, beklenti ve arzularını yönlendirmeyi amaçlayan kurumsal bir rıza üretim mekanizmasına dönüşmüştür. Haliyle traktör, modernleşmenin yalnızca işlevsel bir aracı değil, müreffeh yaşam biçimlerini üreten bir temsil nesnesi olarak konumlandırılmıştır. Başka bir ifadeyle gazetede üretilen reklam söylemi, rasyonel fayda ile modernleşme ideolojisini iç içe geçirerek mekanikleşmeyi ekonomik ve toplumsal ilerlemenin kaçınılmaz bir aşaması şeklinde sunmuştur.

Gazetede, traktörlerin tanıtımı yalnızca reklam faaliyetleriyle ya da teknik ve teorik bilgilerin aktarımıyla sınırlı kalmamış; uygulamaya dayalı deneyimlerin paylaşılmasıyla da desteklenmiştir. Örneğin Vefa Bey'in Fordson traktörüyle gerçekleştirdiği hasat denemeleri, makineleşmenin tarımsal üretimde verimlilik ve işlevsellik sağladığı tezini destekleyen deneyim temelli bir örnek niteliğindedir. Benzer biçimde M. Faik Bey'in Zeytinburnu ve Makriköy çevresinde Cletrac traktörleriyle yürüttüğü denemeler ve bunları raporlaştırması, teknik bilginin sahada test edilerek kurumsal bilgiye dönüştürüldüğünü ortaya koymaktadır. Bu tür uygulamalar, traktörün işlevselliğini görünür kılarak potansiyel kullanıcılar açısından güçlü bir ikna zemini üretmiş; tarımsal modernleşme söyleminin sahaya yansıyan pratikler

üzerinden meşruiyet kazanmasına katkı sağlamıştır. Öte yandan konuya ilişkin en kapsamlı makalelerin M. Şükrü tarafından kaleme alınmıştır. Halkalı Ziraat Mektebi'nde aldığı eğitim onun tarım alanında uzmanlaşmasını sağlamış; tarım aletleri üzerine ihtisas amacıyla Avrupa'da bulunmuş olması ise yazılarında hem gözleme dayalı bilgi üretimini hem de Avrupa'daki uygulamaların Türkiye bağlamına aktarılmasını mümkün kılmıştır. Bu durum, gazeteye katkı sunan bazı aktörlerin uluslararası bilgi dolaşımına eklemlenmiş ve modern tarım paradigmalarını içselleştirmiş bir uzmanlık formasyonuna sahip olduklarını da gözler önüne sermektedir.

Ayrıca gazetede, traktörlere yönelik ilginin oluşumunda uluslararası ticari bağlantıların ve temsilcilik ilişkilerinin dahi belirleyici bir rol oynadığı görülmektedir. Nitekim Vefa Bey'in ülkede Fordson traktör markasının temsilciliğini yürüten şirket bünyesinde yönetsel bir pozisyona getirilmesi veya Fiat traktörlerine ilişkin bilgilendirme ve yönlendirme faaliyetlerinin Taksim'deki bayi ile gazete idarehanesi üzerinden yürütülmesi, basın, teknik bilgi ve ticari organizasyonlar arasındaki çok katmanlı ilişki ağını açık biçimde ortaya koymaktadır. Bu örnekler, tarımsal makineleşme söyleminin ekonomik çıkar ilişkileri, reklam stratejileri ve kurumsal bağlantılarla iç içe geçmiş bir yapı içerisinde üretildiğine işaret etmektedir. Dolayısıyla gazetede tarım makinelerine özellikle de traktörlere atfedilen önemin arka planında, dönemin firmalarıyla kurulan teşvik, finansman ve reklam eksenli ilişkiler ağına etkili olduğu söylenebilir.

Nihayetinde gazete, traktör merkezli içerikleri aracılığıyla tarımsal modernleşmeye ilişkin bilgi üretim ve dolaşım mekanizmalarına işlerlik kazandırmış; modern tarım teknolojilerinin tanıtımını üstlenen kurumsal bir "katalog" işlevi görerek teknoloji transferinin matbuat kanalıyla toplumsal zemine taşınmasına aracılık etmiştir. Traktör ve diğer modern tarım araçları etrafında kurulan temsil düzeni, tarımsal üretimde dönüşümü hedefleyen modernleşme ideolojisinin söylemsel altyapısını beslemiştir. Gazetenin bu yönüyle faaliyette bulunduğu dönemde, makineli tarıma ilişkin epistemik dolaşımı şekillendiren, modernleşme tahayyülünü besleyen ve teknik meşruiyet üreten aktörlerden biri olduğu rahatlıkla ifade edilebilir. Nitekim Osmanlı'dan Cumhuriyet'e uzanan süreçte Türkiye'de tarımsal mekanizasyon tarihini inceleyen bir araştırmacı açısından gazete, sunduğu geniş veri kapasitesi nedeniyle birincil başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Daha da önemlisi, gazete kadroları tarafından kuramsal ve teknik düzeyde yürütülen yayıncılık faaliyeti, Türk basın tarihi açısından dikkate değer bir entelektüel dinamizme işaret etmektedir. Son tahlilde gazetenin, Osmanlı'nın son döneminde başta traktör olmak üzere tarımda makineleşme alanında ortaya koyduğu çalışmalar ve birikimle erken Cumhuriyet dönemi için kayda değer bir referans çerçevesi ve tarihsel süreklilik zemini oluşturduğu ifade edilebilir.

Kaynakça

1. Osmanlı Türkçesi Makaleler, İlanlar ve Tanıtım Metinleri

"Teşebbüsat-ı Ziraiyye", *İktisadiyat Mecmuası*, Yıl: 1, Sayı: 40, 19 Kânunusani 1332, s. 6.

"Amerikan Fordson Ziraat Traktörü Tecrübeleri", *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, arka kapak içi, arka kapak.

"Çiftçilikte Çabuk Zengin Olmanın Çaresi", *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 11, 1 Mart 1337, s. 16.

"Fiat Ziraat Traktörleri", *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 118-119.

"Fiat Ziraat Traktörleri", *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, s. 218-219.

- “Fiat Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, s. 138-140.
- “Fiat Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, s. 160-168.
- “Fordson Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak.
- “Fordson Traktörünü İş Başında Gördünüz mü?”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 17, 1 Eylül 1337, arka kapak içi.
- “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, arka kapak.
- “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, arka kapak.
- “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 23, 1 Mart 1338, numarasız.
- “Fordson Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, arka kapak.
- “Kletrak (Cletrac) Ziraat Traktörü Üzerine Tecrübe”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, s. 15-16.
- “Nazar-ı Dikkate: Saunderson Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 14.
- “Pavesi Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak içi.
- “Tank Sisteminde Hanomak Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak
- “Titan Ziraat Traktörü”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 28, 1 Ağustos 1338, ön kapak içi.
- “Türkiye Büyük Millet Meclisi’nden Ziraat Cemiyeti’ne Varid Olan Telgrafnâme”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, 1 Kanunuevvel 1338, Sayı: 32, s. 113.
- “Vefa Bey”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 19, 1 Teşrinisani 1337, s. 120.
- “Ziraat Traktörleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, s. arka kapak içi.
- Ahmed Tefvik, “Makinelerle Ziraat/Anadolu’da Bir ‘Çiftlik Makinist Mektebi’ne İhtiyaç Vardır”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 15, 1 Temmuz 1337, s. 41-42.
- M. Faik, “Ziraat Nezareti Alat-ı Ziraiye Mütehassısı Faik Bey Tarafından ‘Cletrac’ Traktörü Hakkında Verilen Rapor Suretidir”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 13, 1 Mayıs 1337, s. 18-20.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 10, 1 Şubat 1337, ön kapak içi, arka kapak içi, arka kapak.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 11, 1 Mart 1337, ön kapak içi, arka kapak içi, arka kapak.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Motorlu Pulluklar ve Traktörler”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, ön kapak içi, arka kapak içi, arka kapak.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 4”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 13, 1 Mayıs 1337, s. 12-14.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 5”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 14, 1 Haziran 1337, s. 32-34.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 6”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 16, 1 Ağustos 1337, s. 66-68.
- M. Şükrü, “Avrupa Mektupları: Ziraat Makineleri/Traktörler 7”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, İkinci Sene, Sayı: 18, 1 Teşrinievvel 1337, ön kapak içi, arka kapak içi.

- Mehmed İsmail “Ziraat Traktörlerini Tanımak 1”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, arka kapak içi.
- Mehmed İsmail, “Ziraat Traktörlerini Tanımak 2”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 26, 1 Haziran 1338, s. 31-32.
- Mehmed İsmail “Ziraat Traktörlerini Tanımak 3”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Üçüncü Sene, Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, s. 44-45.
- Oropidi, “Alat-ı Ziraiyye: Ziraatta Harfiyat Makinelerinin Ehemmiyeti / Traktörler”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 1, 1 Mayıs 1336, s. 12-13.
- Parvus, “1327 Senesinin Ahvâl-i Maliyyesine Bir Nazar”, *Türk Yurdu*, Cilt: 2, Tanin Matbaası, İstanbul 1328, s. 401-402.
- Parvus, “Köylüler ve Devlet”, *Türk Yurdu*, Cilt: 1, Sayı: 9, 9 Mart 1327, s. 262-268.
- Selanik Mebusu Mehmed Cavid, “Memleketimizin Vesait-i Serveti”, *Mülkiye*, Sayı: 1, 1 Şubat 1324, s. 26-29.
- Tevfik Halim, “Amerikan (Cletrac) Ziraat Traktörü Tecrübeleri”, *Yeni Ziraat Gazetesi*, Birinci Sene, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 16.

2. Kitap ve Makaleler

- “Mechanization of Agriculture as a Factor in Labor Displacement”, *Monthly Labor Review*, Vol. 33, No. 4 (October, 1931), s. 1-35.
- Ahmad, Feroz (1986), *İttihatçılıktan Kemalizme*, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Alp, Ruhat (2023), *Yerli ve Millî Bir Osmanlı Burjuvası: Ermenekli Mehmet Nuri Bey*, Konya: Çizgi Kitabevi Yayınları.
- An Encyclopaedia of The History of Technology* (1990), Edited by Ian Mcneil, London: Routledge.
- Baskıcı, Murat (2003), “Osmanlı Tarımında Makineleşme: 1870 -1914”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 58, Sayı: 1, s. 29-53.
- Braudel, Fernand (1984), *Civilization and Capitalism 15th-18th Century: The Perspective of The World*, Vol. III, Translation From The French By Sian Reynolds, London: Collins.
- Demir, Kenan (2014), “Osmanlı’da Ziraat Dergiciliğine Bir Bakış (1880-1923)”, *Journal of Turkish Studies*, Cilt: 9, Sayı: 8, s. 385-400.
- Demir, Kenan (2023), “Osmanlı Devleti’nde Tarımda Makineleşme ve Basının Rolü”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 77, s. 69-85.
- Demir, Kenan (2025), “Tanzimat Dönemi Osmanlı Aydınlarının İktisadi Düşünceleri”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 35, Sayı: 3, s. 973-992.
- Eldem, Vedat (1994), *Harp ve Mütareke Yıllarında Osmanlı İmparatorluğunun Ekonomisi*, Ankara: TTK.
- Glastonbury, Jim (2009), *The Ultimate Guide to Tractors*, New York: Chartwell Books.
- Gökalp, Ziya (1969), *Türkçülüğün Esasları*, İstanbul: Varlık Yayınları.
- Güran; Tefik (2014), *19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hohman, Cletus (2001), *Classic Farm Tractors: An Album of Favorite Farm Tractors From 1900-1970*, USA: Voyageur Press.
- Mardin, Şerif (1994), *Jön Türklerin Siyasi Fikirleri 1895-1908*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Şerif (1996), *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, İstanbul: İletişim Yayınları.
- Memiş, Şefik (2025), “Osmanlı’da Tarımsal Girişimcilik Oluşturma Çalışmaları (1880-1914)”, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, (Özel Sayı), s. 48-66.
- Olmstead, Alan L. and Rhode, Paul W. (2001), “Reshaping the Landscape: The Impact and

Diffusion of the Tractor in American Agriculture, 1910-1960", *The Journal of Economic History*, Vol. 61, No. 3, s. 663-698.

Pripps, Robert N. and Morland, Andrew (1995), *Ford&Fordson Tractors*, USA: Motorbooks International Publishers&Wholesalers.

Quataert, Donald (2006), "19. Yüzyıla Genel Bakış: Islahatlar Devri 1812-1914", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1600-1914* (içinde), Cilt: 2, Editörler: Halil İnalçık ve Donald Quataert, İstanbul: Eren Yayıncılık, s. 885-1051.

Rasmussen, Wayne D. (1982), "The Mechanization of Agriculture", *Scientific American*, Vol. 247, No. 3, s. 76-89.

Şanda, Hüseyin Avni (1970), *Reaya ve Köylü*, İstanbul: Habora Kitabevi Yayınları.

Toprak, Zafer (1995), *İttihat-Terakki ve Devletçilik*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Toprak, Zafer (2017), *Türkiye'de Milli İktisat (1908-1918)*, İstanbul: Doğan Kitap.

Wik, Reynold M. (1964), "Henry Ford's Tractors and American Agriculture", *Agricultural History*, Vol. 38, No. 2, s. 79-86.

Wik, Reynold M. (1962), "Henry Ford's Science and Technology for Rural America", *Technology and Culture*, Vol. 3, No. 3, s. 247-258.

3. İnternet Siteleri

Tate, Robert, "The Early Years of Ford Tractors (1907-1961)", <https://www.motorcities.org/story-of-the-week/2017/the-early-years-of-ford-tractors-1907-1961>, Erişim Tarihi: 04.01.2024.

"The History Of Fiat", <https://www.autosprintchicago.com/blog/the-history-of-fiat>, erişim tarihi: 06.01.2024.

EKLER

Resim 1: Amerikan Cletrac Traktörü ile Makriköy'de Yapılan Denemelerden Bir Kesit

Kaynak: *Yeni Ziraat Gazetesi*, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, kapak.

Resim 2: Fiat Universal Model 703 Traktörü

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 32, 1 Kanunuevvel 1338, kapak.

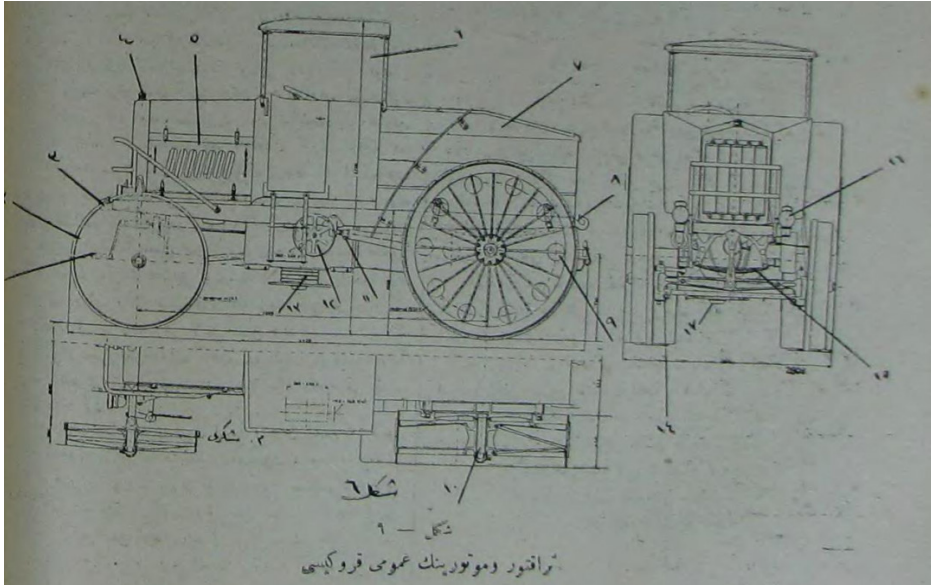
Resim 3: Fiat Ziraat Traktörü

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 20, 1 Kanunuevvel 1337, kapak.

Resim 4: Deutz Marka Traktör Motoru

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 12, 1 Nisan 1337, s. 13.

Resim 5: Traktörün Genel Krokisi

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 14, 1 Haziran 1337, s. 32.

Resim 6: Fiat Model A 702 Traktör

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, numarasız.

Resim 7: Fordson Traktörü ile Hasat Denemeleri Yapan Amerika Ticaret-i Hariciye Şirketi
Alat-ı Ziraiye Müdürü Vefa Bey

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 25, 1 Mayıs 1338, s. 12.

فیات
زراعت تراکتورلری

FIAT

LE TRACTEUR AGRICOLE

ای اوصافی استیج ایقک حصوریلہ تراکتورلری ای
سورتده طایفه غیرت ایشدر.

فیات تراکتورلری مسابقهک دوام ایتدیکی
سکیز کون مدت طرفنده بلا عارشه مکمل بر
طرزده ایشله مشلر، اثنای عملیاتده ماکتهلر
آئینچ چتجیلرک آردولری اوزرینه وایچه کورملری
ایچون برعاج دقیقه توقندن معدا هیچ بر توقفه
دوچار اولماشلردر.

برنجی فیات تراکتورلری فیات استاندی داخلده
برخرمن ماکتهسی ایشله دیوردی
ایکینجی فیات تراکتورلری بر باق Halden تریسوق
[اوچ قولاقلی سیان] ایله ۳۵ سانتیمتره لک حفیات اجرا
ایش ویترویل یاقق سورتیه سابی (ای بر سرعتله)
اجرا ایشدر.

۱۹۳۱ سنهسی کشرین اولنک انجی کوتندن
۱۶ انجی کونته قدر فرانسه [Bourget] ده
سولک یهار موطوکولتور مسابقهسی هفته سنده
آفده ایدیان نتایجک خلاصه سیدر. بو مسابقهده
دخی فیات تراکتورلری بر چوق تراکتورلر
میانده برنجیلکی اجرازه موفق اولمشدر.

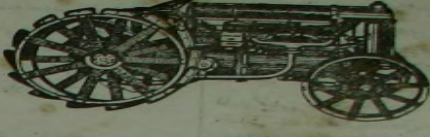
زراعت ماکته و آتلی اعمال ایدن باشلیجه مؤساتک
اشترک ایش اولدی بو موطوکولتور کدقیقایی ترا -
کتورلرک قوئه الصافه لری ایچون یک غیر مساعد شرائط
جادی و قسماً ۸-۶ سانتیمتره محقده حفر ایدیش کیلی
ودوز بر اراضیده اجرا اولمشدر.

باغ و محروقات صرفیاتی واستحصال اولان ایش
قوتیزول ایدله متش اولدی بر قسماً پایله مشدر .
مسابقه داخل اولان غایقه کندی تراکتورینک اک

Resim 8: Fiat Tanıtım Yazısı

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, s. 218.

فوردسون زراعت تراكتورى
LE TRACTEUR AGRICOLE FORDSON

«كله نصل اوجر زراعتى بيلير»

فرستدن استفاده ايدىكز، فوردسون صاحبي اولكز. زراعتله اشتغال ايدىيورسه كور محقق
فوردسون زراعت تراكتورينه احتياجكز واردر.

پوكوزل قوللايشلى ماكنه باقكز سزه نلر يايابيلير :

دوم بلننه - برينه وتارلاسه كوره - ۱ الى ۲ اوقه غازي ايله كوتنه ۳۰ - ۴۰ دوم بر سوردر -
۱ الى ۲ اوقه غاز ياي ايله كوتنه ۶۰ - ۱۰۰ دوم نارلا بيلير.

ايكى اوج تنكه غاز ياي ايله ساچدن آقشامه قدر خرمن ماكنهسى، دكرمن - الخ ايشلهك كى قايش
ايشلر يايار. اوقمته آراپه طاقق سوريله هر دولو يوك طاشير.

يوللرى كودميه كز قوللايلر سوريكز. ملككك هر طرفدن يوكا دائر ايشلار آليركز.

چنچيكك آخيق فوردسون ايله قابدر، خيولدن هر هانكى برما كنه دها اوجو ايش جيقاران فوردسون در.

فوردسون زراعت تراكتورى اون شقت خيولك يايلاپه جى ايشى باغنه مقدر اولدى حالده بولل ايله برلكده
آخيق ۱۳۵۰ ليرادر.

مادت آي طرفه كان ماكنه لك حيسى ساتيلمشدر. نيسان ايچينه كلهك اولانلردن استفاده اچك
ايسته يورسه كز ايرك خاطر ايتكز.

هر هانكى بر چوق طرفدن قوللايشلى قدر ساده اولدى حالده ينه ماكنه ايرك اوكمه كك متفحص
آدملر سن واردر. هر دولو يك باچلر قوللايله وايسته ديككز مقدارده تدارك ايدم بيليركز. فوردسون
زراعت تراكتورى ايله كيدكك هر نوع بولاق، ديك، طيريق، مصر، آكه ماكنهسى، تخم ماكنهسى، اوراق
ماكنهسى، بيلر باغلار، كافى رهيت قبول ايجز قايلرله ساتيلمقه در.

آخنسى : سر كجده، آمريكا تجارت، خارجى شركتى، در.

Resim 9: Fordson Tanıtım Yazısı

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 24, 1 Nisan 1338, numarasız.

زراعت تراكتورلرله قامولرله يوك برخلو ترقى

پاومزى زراعت تراكتورى
LE TRACTEUR AGRICOLE PAVESI
a quatre roues motrices

اخيرا آفوق اولان - استخبارات - كوره من كزى ايتايلك ميلانوشهر ديم بولان «موتور پافى» Lamotomeconica نام آتوم شركتى يولداشاسون و آنامولده و ايجاد زراعت تراكتورى و قابى نلر جره مخصوص ديك رى
طاق و ساقيله يوك تجره اير ايدمككدر. - مؤسسه لك برى تجره استايله ايسال ايدمكك ماكنه مياشده
۳۵ - ۳۰ ساقم دويككده جفريات اير ايدن اوج قوللاق بر بولاق ايله ۱۵ - ۲۰ ساقم دويككده
جفريات اير ايدن ايتى عيده اوج قوللاق بولل جى ايدن دويده متحرك درت توكلخى بر عدد
(پاومزى Pavesi) تراكتوريله عين مارقى بر عدد يار اوشى به مخصوص بر تراكتور بولمككدر.
بوسوك تراكتور شجده قدر استايله، طاق اولان تراكتورلردن يك قرقيدر. بوتراتورك سلايت
ايشلى و قوه التصاقى طولايله اراضى كى كافى موانه غلبه ايدو.

بوتن ماعدا غير متظام يوللرله جى ايدون بيلر برلرله سير و حرارت ايدمك و درت توكلكن هر برى
بولمكك قطعه كوره و ساقم آله قى موازى عايله ايدن قوللايل سيستى بر قاميون كلهك و اوتوز طونقته
قدر اولان ريمورقلى جره متعلق تجره لرى حلقى زراعت مكشند ياييله قكدر.

پاومزى ماكنه لرينك كرك تراكتور و كرك قاميونك مهم خصوصيتى دهم بيلر و حمده پترول ايله ايشلر يادى
و. مولومز اولان (مولومويل) مولومز لردن دها آز عدد دوره ملك اولمى طولايله - مولومز بوزولمى نادرا
و قوع بولور.

معله معلومات آقى آرزوسنده بولانلر كى باب مال جادسته زراعت جيتنه و فارقته كى كادى ركن آياشفا بوسده قيم
- سبو فالو بر يايلى به سراجمت اولمشى.

تيتان زراعت تراكتورى
LE TRACTEUR AGRICOLE «TITAN»

هتوز ملككندزه كنديسى «تيتان» طاقمى
اسمى ييله ايشدرمه شى اولان تيتان زراعت تراكتورى
حقده شمدك شو قدر سويككك آكشا ايدمكك اوده
بوتاتورك زراعت طاقمده يايلى ايش و كوستمك
مادت ايله معروف و مشهور اولان «ديتخ اوتراقديلر»
ماكنه لرى طرفه ملك سمولاتندن اولميدر.

تيتان زراعت تراكتورى نه دار فقه معلومات آقى
آرزويدنر مجموعه من اداره خانه سراجمت ايجيدور.

تيتان حاضرده موجود تراكتورلر آراسنده «تيتان»
«titan» آمريكان زراعت تراكتورى كنديه مهم برموقع
باغده. بوزراعت تراكتورى حقتده بر قرايدكك ايجون مازمه
و شكلاى تدقيق اچك كاهيدو.

ايكى سيليندرى و يترول ايله ايشين تيتان زراعت
تراكتورى اوج قوللاق بر سايكه ايرى جفريات ايدو.
تكرم باركز قوتنده در. ديك تراكتورلر يادى بولون
ايشلر كان و قوتيله و اقتصاده الشواقى شرايطداره سنده
اير ايدو.

Resim 10: Pavesi ve Titan Traktörleri Hakkında Tanıtım Yazıları

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 27, 1 Temmuz 1338, arka kapak içi.

Resim 11: Alat-ı Ziraiye Mühassısı Muallim M. Şükrü Bey Tarafından Tecrübe Edilen Hanomag WD Model Ziraat traktörü

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 21, 1 Kanunusani 1338, arka kapak.

Resim 12: Ziraat Cemiyeti Aracılığıyla Ankara Ziraat Mektebi İçin Satın Alınan A 702 Model Fiat Traktörü

Kaynak: Yeni Ziraat Gazetesi, Sayı: 23, 1 Mart 1338, arka kapak.